

Idila.

Na večer gre ... Utihnil že nad poljem
škrjančka spev je zvočni, miloglasni.
Utihnil trudnih delavcev je spev;
ratar končal je delo svoje mučno,
na dvoru svetli plug počiva mirno,
v svoj mirni stan pastir se vrača s čredo,
pojoč polglasno pesem o ljubezni,
spev o zvestobi in o hrepenenju,
spev o prevari bridki, o trpljenju ...

Na večer gre ... Po prašni cesti vaški
popotnik stopa laganih korakov.
Obraz resan, oko mu zre ognjeno
v ta božji svet, na vas, na polje širo ...
In zdajinzdaj zastane mu korak,
in zdajinzdaj pogladi dolgo brado,
in zdajinzdaj pogladi čelo resno,
v katero mu začrtalo življenje
z jeklenim dletom mnoge je poteze ...

Spomini vstajajo mu v srcu moškem,
in v duši nekaj čudnega budi se
možaku resnemu — nek mehč čut ...
In glas mu znani šepeta skrivnostno:
»Nekdaj je bilo ...«

A je davno temu ...

Tako pred leti — petdeset jih bode —
 je skakal lahkonomog po teh livadah.
 Na travnikih je pasel čredo z decó,
 na njivah je pobiral klasje zrelo,
 po gozdih za vasjo lovil je ptiče
 in jagode je bral, piščalke delal
 iz lubja je dreves in rože trgal
 ter materi jih nosil je domov ...
 Uboga žena je bila — udova —
 a ga ljubila vroče z vsem je srcem,
 z vso dušo se oklepala je sina ...
 A leta so brzela ... V širni svet
 poslala ga je mati — mati ne! —
 poslali so ljudje ga plemeniti ...
 Težavno bilo je slovo ... Kako je plakal,
 ko pri odhodu je z roko drhtečo
 zaznamovala ga z znamenjem križa ...
 In ona je plakala. Solze vroče
 so padale na lice nežno sina ...

In šel je ...

Širni svet ga je sprejel
 v valovje svoje, v tok nevarni svoj ...
 In to in ono mu je dal, a vzel
 še mnogo več ... Le enega ni mogel
 mu vzeti in nikdar mu ne vzame:
 ljubezni do roditeljice drage,
 ki spava zdaj, kjer spe vaščani vsi —
 na borni njivi mrtvih kraj vasi ...

Tišina zavladuje v majhnem selu,
 obitelji se zbirajo v domovih.
 Črez stvarstvo vse se tihi mir prostira,
 ovoj dremoten vasico zastira ...

Po potih stranskih dalje speje tujec —
 tja na grobove vede ga korak ...
 In stal je na grobišču dolgo, dolgo,
 oprt na beli kameni pomnik,
 ki ga postavil materi je blagi,

spominjal se je mladih, prošlih dni,
spominjal se dobrot, ki jih delila,
ljubezni vroče, s katero ga ljubila . . .

Nad vas je tiha noč razpela krila . . .
Nad grobi tam trepečejo žalujke,
na križe lije luna blede svit . . .
Osvital svit je lice blede možu,
in lesketala v svitu tam se solza
na licu je pobožnega molilca . . .

In v noči tihi šel je iz vasi . . .
Prišel je tiho — tiho je odšel . . .
Le mati gledala ga iz višin je.
Z zaupanjem v višine gledal sin je . . .

Dolenc.

Zvezdi.

V nebo oči upiram,
kjer zvezde se žare,
po njih, po njih mi čuti
in misli koprne.

Velja li tam človečnost,
velja li tam srce?
se tam li kaj o sreči,
zemljanom tuji, ve?

Iz solzne te doline
se dviga misli vzlet,
svetlobo isker žarkih
popil bi rad pogled.

Ti zvezda migljajoča,
v te vpiram rad oči.
A ti ne glej sem doli,
ne išči tu ljudi.

Iz žarkov srebrobledih
bi čital rad mi duh,
kako tam vesele se
in služijo si kruh.

Na tebi morda cvete
svobode zlati maj,
in morda je vresničen
na tebi bratstva raj.

Ne glej zato predolgo,
ti zvezda, sem v naš kraj!
Lahko bi raj ocvetel,
pobledeel tvoj sijaj . . .

E. K.

Kresna noč.

Romanca. Spisal Juri Klas.

Mejice je objemala tiha noč. Tuintam je trepetala kaka zvezda svetlo in čisto. Sredi neba je stal mesec, bel in jasen kakor kovano suho srebro. Vse nebo je bilo mirno.

Tu doli pa je vrvelo in šumelo nocoj za vsakim grmom. Na najbolj daljnih travnikih so se videla drevesa razločno in blizu. Vsak hip je pritaval kdo po dobravah sem, mahal z rokami, se ozrl, si prižgal vivček pa šel kriče dalje. Zdajpazdaj je postal zopet kdo v ravni, visoki travi kakor zamišljen Bog ve v kaj, in videl se je od daleč kakor obsekano nizko deblo. Zdelo se je skoro, kakor da so se gore od vseh strani stisnile nocoj ter zrle z ogromno svojo maso in tolstimi vrhovi doli na Mejice.

Po vasi navzdol je šlo nekaj mlajših z razločnimi koraki; nekdo je igral na orglice. Pri posestnih hišah je bilo že vse mrtvo in tiho. Samo kje še je gorela luč, in čul se je zatopljeni jok pestovancev.

Tačas pa so se zbirali in hiteli od vseh strani proti srednji strani vasi. Pot je bila kakor uvezana v dolge sence ograjnih jablan in hrušek, ki so se sprežale po njej, segajoč z visokimi vrhovi še daleč tja v njive in senožeti.

Z dvorišča je zaropotal širok, podolgast voz za seno in snopje. Do konca obeh strani so sedeli seljaki in uganjali burke. Zdajpazdaj je kdo zakričal, voz je postal, in vzeli so še koga medse.

Na Ravnem in na Njivi so se prikazovali svetli, široki plameni. Tam v ozadju in po Grebencih je plapolalo izza vrhov.

Voz se je ustavil s šumom na razpotju. Dospeli so na kraj vasi. Polovico jih je poskakalo, kakor bi trenil, na tla, drugi so obseleli.

Krajnik je bil bogatin. Stal je v dolgi suknji ob lesi, naslonjen na koleno. Pred njim je ležal cel kup izsušenih polen in brinja.

»Ej Krajnik, to je premalo« . . . »Oho, Krajnik je skop.« —

Krajnik se je branil in jih pogovarjal. Medtem so se splazili drugi že prav do kozolca, ki je stal tik pota, ter ga začeli pleniti.

Krajnik je zaklel, a mahoma je izginilo vse. Od daleč se mu je smejal kmet Tanko. Sirša, kantonski kmet, pa je korakal z mrvo pod pazduho pred konjem, pogovarjal in grede krmil.

Od Krajnika k drugi hiši je bilo poldrugi streljaj. Na desni in levi so se zgrinjali travniki in njive. Mladi lan je stal mirno v modrikastem cvetju, rž je tiho šumela, mak pa se je priklanjal na vse strani, razsejan po volji božji. Tanko je pripovedoval, kako je snubil v Lahih mlado ženo, ki je imela oči kakor cekini. Drugi so se mu smejali. Prvi je poganjal konja in vpil neprenehoma. Sirša je mahal po njem s polno pestjo sena.

Senca jablan in hrušek je zagrnila voz zopet ob razbojnem znamenju. Stari so pravili, kako prosijo v kvatrnih nočeh tod pogubljene duše božje milosti . . . Sirša podrži konja, mu prične v laskah pripovedovati o neki kljusi, ki niti vredna ni, da pelje toliko ljudstva, ter mu potiska polne šope krme v zobe. Konj je mulil in ugriznil Siršo v prst. Sirša zastoče, drugi zavijo v stran k Strupiki.

Strupika je bila baba. Prodajala je dalje časa žganje pod roko, vrt pa nasejala s koprivami. Njen mož je bil star in suh in nosil je dolge lase. Govoril je zamolklo in malo, neprenehoma kinkajoč z glavo in stokajoč. Bil je mrtvouden, sedel doma, grabil vsak čas z dolgimi svojimi prsti po suknji ter ostro meril vsakogar izpod sršečih, gostih obrvi. Zasmel se je vselej kratko in nadušljivo, pri tem so se mu zasvetili medlo preostali dolgi zobje.

Kmalu se povrnejo drugi izza ogla, vsak s svojim bremenom. Mrtvoudnik je sedel razgaljen ob oknu, tresel z glavo, stiskal ustnice ter gledal z ostrimi očmi na vrt; zdajpazdaj se je nagnil in zamrmral. V mesečini se mu je svetil podolgovati, sivi obraz. Od daleč so se čuli le še glasovi pesmi:

Lepša si kot luna,
zaljša kakor zvezdice . . .

Zopet je stal lan mirno v modrikastem cvetju, rž se je priklanjala na vse strani, pšenica pa je naklonjena sanjala o srpju. Cerkev je molčala ysa bleščéce-bela s svojim svetlim, ostrim zvonikom. Nad njo so plavali še velikonočni prošli glasovi. Okoli nje je trepetalo na belem pesku brezje; na vrtu so se zibale potonike.

Kmet Alenko je čakal prihajajoče ob potu; sosed njegov, Tilha, pa je spal v senu trdno in pravično. Drugovi so mu skleпали duri in pobrali svoj delež . . .

Pri Zapožcu je slonel zgovorni, sloki seljak Andrej, razgovarjajoč se s pritajenim glasom še vedno s svojo deklico. Drugovi ga zasačijo. S smehom in neprenehoma ga dražč ga speljejo s seboj. Deklica je stala še dolgo z belim robcem na mestu, zrla s čarobnimi svojimi očmi preko drevja in vrtov ter hrepeneče poskušala razločiti poznani smeh med zamirajočimi glasovi . . . Seljaki so se preganjali še naprej in pobirali svojo dan.

Na koncu vasi je stala kot v zaktotju med samim drevjem kočja starega Ilije. Ilija je imel vsega skupaj samo dve njivi, kravo in nekaj pasovnika. Gozda ni imel svojega ni za ped. Pridelal je vse leto komaj dvajset pletakov krompirja in nosil svoj živi dan butare iz pobirkov. Pred nekaj nedeljami pa je prišla prepoved še zoper to . . . Živel je s svojo ženo-starko in hčerjo, kakor ga ne bi bilo. Zet je prihajal domov samo ob večjih praznikih, sicer je ostajal zunaj do snega, odhajal pa včasih že ob Svečnici.

Pred Ilijo se ustavi voz. Na klicanje odpre duri in stopi v kožuho na prag. Iz sobe se je čul zaspani glas hčerin in kašelj starkin. Pometali in sešteli so svoje breme na pobotanje s starcem. Hči je stopila v ogrinjači k oknu ter pogledala na kup. Tanko se pošali z njo in iztegne roko. Okno se je v hipcu zaprló, od znotraj ven pa se je čul tihi smeh.

Za kočjo je stalo nekaj jagnedov; travnik zadaj je bi zasajen s trepetlikami. Tod čez izginejo trije po bližnjici s Siršo nazaj k Strupiki, drugi odpeljejo ostanek iz vasi na občinsko pot.

Po žitih in senožetih je legla že zdavnaj rosa. Iz zemlje je vstajala tenka, prozorna megla kot dim, od strani tja proti savskim šumam je začel veti hladen veter. V daljavi sta šumela dva gozdova, tuintam je prihajalo še zategnjeno lajanje in cviljenje čujočih psov. Rdeči, po selski šegi pretisnjeni, potlej vzbočeni stolp soseda sv. Ivana se je zaznaval v ostrih obrisih na obzorju. Daleč tja pa se je čul najmanjši šum in klik ljudi, ki so palili kresove.

Gosti dim je zakril za nekaj časa jasni mesec ter zagnil okolico. Posedli so po travi okrog, z nogami proti ognju. Starejši so zažigali vivčke, najmlajši se je zavrtel. Kmalu so zaplesali še drugi in se razkropili za hip na vse strani.

Zaostala dva sta se povrnila, Sirša je obležal. Začela se je svetlikati od ogorkov čista tekočina v steklenici . . .

Tisti čas sta se vračala po potu beriča Fazan in Skočir. Fazan je bil orjak, nosil je bele lase, svetle brke ter govoril grčasto, kakor bi ga kdo davil. Izvohal je vse kote in strani do samega zlodeja. Skočir pa je bil majhen, debel in črn. Nanj so bili še silnejši.

Mlajši so ga že od daleč izpazili in napeljali v naglici vrv čez cesto. Dva na vsaki strani sta jo držala napeto, skrita v gostem žitu. Drugi so skočili v zasedo . . .

Kmalu pritečeta zastrašena beriča do vrvi. Fazan, ki je bil daljši, teledi prvi na tla, s kletvico se zavali črezenj Skočir.

Tam v daljavi se je čul peket, glaslan smeh in pomilovanje. Beriča stečeta besna za stranjo . . .

Kmalu je legla zopet tišina na zemljo. — Na prostranem nebu je sijal še mesec, jasen in bel kakor srebrn krožnik. Okoli njega se je napravil kolobar, po vsej zemlji pa je ležala tenka, nizka megla.

* * *

V travi se je prevrnil Sirša, vzdihnil, sedel nato ter si pričel mencati oči. Sanjalo se mu je o purpuri, ki je zrastle do samega neba, tam za vzarami pa je videl zazločno, kako se je dvigal ves ognjen in svetel božji križ . . .

Vstal je, pogledal še ves poten na vse strani, se domislil nečesa, zamrmral in poskušal dalje. Nad Otožcem se je utrnila zvezda.

Vigilije.

Po temoti čez planjavo
v polnočni pozni čas,
mir znaneč, živečim spravo,
plove jasni, tenki glas.
V duha nemirno, vroče spanje,
v skrivnostno nočno šepetanje
tak mehko prosi, vabi nas . . .
v njem daljne, nepojmljive tajne,

ki mesta ni na zemlji zanje,
pred dušni stopajo obraz.

Nobena zvezda v noč ne sije,
po temi tma se težka vije —
umrlih duše, bele lilije,
pojo in molijo vigilije.

Aleksandrov.

E p i t a f.

Življenje celo sprt, nestalen,
miru resnice, sreče je iskal —;
njegov bil smoter temen, daljen,
umel ga ni, zato je pal.

Aleksandrov.

Hugon Mrak.

Spisal Ivan Puceelj.

I.

Učitelj Hugon Mrak je stopal iz šole proti svojemu stanovanju prav počasi in razmišljal, česa bi se sedaj lotil, da bi si nekoliko umiril vznemirjene živce. Včeraj je namreč bila nedelja, in ostal je dalje časa v večji družbi, kjer je neprimerno veliko pil ter pokadil nebroj cigaret. Danes pa je čutil nasledke. Vrhutega se je bil v šoli še parkrat močno razjezil nad neposlušnimi paglavci, in to mu je še povečalo nervoznost.

Ko je prišel domov in stopil v neveliko, a čedno in za samce nenavadno lepo urejeno sobo, ga je najprej ujezilo, da so bila okna odprta. Skozi nje je toplo julijsko solnce pošiljalo vroče žarke po okusni, še dosti razkošni opravi. Zaprl je okna in spustil zavese.

Sedel je na stol in hotel tako malo počiti.

Ugajalo mu je tako, in nekaj časa je bilo vse tiho. Slišal je tiktakanje žepne ure in čutil utripanje srca. A mir in tišina nista trajala dolgo. Gori na steni je pričela okrog velike podobe brenčati sitna muha, in njeno nosljajooče brenčanje mu je silno neprijetno delo. Dolí z ulice pa so mu pluli na uho zdajpazdaj hripavi in jasni kriki ondi igrajočih se otročaje, zatem pasje lajanje, čez nekaj časa pa v malih presledkih izprva rahlo, oddaljeno, a vedno naraščajoče ropotanje težkih in lahkih voz.

To ga je dramilo iz prijetnega, ugodnega dremeža in mu večalo nervoznost.

Sedel je h klavirju in ubral par početnih akordov, a ni to ga ni moglo razvedriti; takoj je vstal in pričel hoditi po sobi iz kota v kot.

Razmišljal je, česa bi se lotil.

Pisati bi moral pravzaprav izpričevala; v dobrem tednu bo sklep šolskega leta, in do tedaj ima še mnogo posla. A baš pisanje ga je ob takih prilikah najmanj veselilo. Tudi na izprehod ga ni kar nič mikalo, dasi bi bilo to najboljšo sredstvo, ki bi ga lahko razvedrilo.

Glava ga je pričela na sencih boleti, in žile so mu ondi od trenutka do trenutka silneje bile.

Izpil je kozarec vode. Močno mu je prijala. Natočil si je še en kozarec in takoj čutil, da ga to hladi, pomirjuje.

Izkušal se je v kaj prav intenzivno misliti, češ, da mu to vzbudi zanimanje, zanimanje pa potem umiri živce, a ves trud je bil brezuspešen. Vse misli so se mu mešale navzkriž, vseprek druga čez drugo, to se mu je potem grozno razpletalo in se verižilo dalje.

Muha pa se je malo brigala za to, če je njeno brenčanje komu pogodu ali ne, ter je čimdalje glasneje sitnarila okrog različnih predmetov po sobi, glasno godrnjaje čez gosti somrak, ki se je širil po sobi in ki ni njej prav čisto nič ugajal.

Hugon Mrak se je izprehajal po sobi in se jezil nad samim seboj, ukrepal pa, kako bi si pomogel.

Tedaj je nekdo potrkal.

Dasi je bil to trenotek, v katerem si je Mrak najmanje želel kakega posetnika in bi ga bil najrajši porinil doli na ulico, se je vendar premagal in se odzval poltiho: »Naprej!«

Vstopil je hlapec veletržca in tovarnarja Strnada, grajščaka na Predstrugi, in mu podal sivo kuverto.

Takoj je odprl in bral, a hlapec je čakal odgovora.

V pismu ga je prosil Strnad, če bo zopet hotel med počitnicami poučevati njegovega sinčka, ki so mu v prvi realki dovolili ponavljalni izpit iz zgodovine in zemljepisja.

Pismo Mraku ni bilo nič novega, saj je že lani istega dečka pripravljaj za sprejemni izpit, in že tedaj se je nadejal, da bo moral o prihodnjih počitnicah zopet poučevati trdoglavega razposajenca, ako ga bo skrbni oče hotel kdaj kam pririniti. Ponudba je bila Mraku takoj pogodu; nemudoma je odpisal, da prošnji ustreže.

Takoj je bil zadovoljnejši. Ni si sicer obetal od tega Bog ve kake zabave, ne posebnega užitka, ali vendar ga je nekaj veselilo pri tem. Opravek ni bil naporen. Do Predstruge je komaj pol ure pešhoda, to mu bode vsakdanji prijeten izprehod po hrastovi senci. V rodbini ga kakor vedno prijazno sprejmejo, saj so bili proti njemu še vsakikrat posebno naklonjeni. Tudi dolgčas mu ne bo tako cele počitnice, ko bo imel vendar nekaj opraviti in . . . in . . . kaj bi tajil, tudi nekaj zaslužka bo postranskega, česar se mu ni treba sramovati; o saj tako prav pride.

Sedel je že nekako oveseljen h klavirju ter zaigral razposajeno, trivialno dunajsko koračnico tako, da se je sam sebi smejal. Potem pa je zopet odprl okna, vzel klobuk in palico ter se spustil doli po stopnicah.

Čutil je potrebo, da mora to komu povedati; pomišljal pa ni prav nič, kdo mora biti tisti prvi, komur to pove.

Stopal je doli po trgu proti gostilnici, v katero je hodil na hrano, odkar je služboval tukaj. Gostilnica Antona Severja je bila najboljša in največja v celem trgu. Že po vnanjščini je hiša napravila na tujca prijeten vtisk, zlasti pa v maju, kadar je pred njo cvetel srednje velik, skrbno negovan divji kostanj, sličen umetnemu šopku, ki ga napravi spretna vrtnarjeva roka.

Pod kostanjem sta sedeli Severica, okrogla ženska rdečih, polnih lic in dobrodušnih oči, ter njena hčerka, devetnajstletna Vida.

Ta Vidka vam je bila čudovito lepo dekle. Srednje visoka, primeroma ozkega, a finega, umetniško oblikovanega života z ne prebujno razvitimi formami; oči velike, modre, a mirne in krotke, nos raven, pravilen; najpikantnejša na vsem obrazku pa je bila ozka zarezica na spodnji, lepo vzbočeni in živordeči ustnici. Okrog jasnega obrazka pa se je v petih ali šestih kodrih vilo rumenih, svetlih las, kolikor jih je bilo pač treba za okvir tako lepi podobi.

Mrak je pristopil pod kostanj in se priklonil. Obe sta mu prijazno odzdravili.

Prisedel je k njima in takoj pričel praviti o Strnadovem pismu.

Obe sta se tega razveselili. Vida pa je pristavila, kakor bi ga hotela podražiti: »Prav se vam godi, vsaj ne boste mogli nikamor o počitnicah iti!« In pogledala ga je v obraz, Mrak pa je pazil, da je ta pogled ujel.

Nato je Severica napravila par duhovitih opazk o vremenu, kar pa ni moglo niti nje same zabavati.

Mrak je pričel izpraševati, kako je bilo še sinoči z ostalo družbo, kdaj je šel kateri spat, kdo je bil poslednji, in še vse, česar se je mogel domisliti.

Odgovarjala mu je Severica, ki je smeje se risala vse podrobnosti, da se ji je stresal tolsti podbradek in so ji silile solze v oči. Vida pa je imela dovolj opraviti s čipkami, in pa še nekaj ji je bilo prišlo na um, česar pa ni mogla kar tako prezreti. Strnadovka je imela mlajšo sestro, dvajsetletno, črnolaso, živo dekletce kakor sam hudiček, ki je prišla letos na Predstrugo na letovišče, in ta mlajša sestra gospe Strnadove ni šla Vidi iz glave, odkar je povedal Mrak, da bo hodil tja doli poučevat.

Severica je odhitela v kuhinjo, Vida in Mrak pa sta ostala sama. Molčala sta. On je brskal s palico po pesku in risal različne geometrične podobe, ona pa je pletla čipke.

»Kaj pa vedno molčiš, Vida?« je šepetaje izpregovoril Mrak in se sklonil bliže. Sam ni vedel, kaj in o čem bi govoril.

»Kaj pa naj govorim?« je dejala ona malomarno, hotela pa mu je vse nekaj družega reči. O koliko bi mu imela povedati, zlasti sedaj, če bo res hodil na Predstrugo! Najrajša bi mu rekla, naj sploh ne hodi poučevat, in tudi to bi mu povedala, zakaj naj ne hodi. Pa premislila se je; spoznala je, da ne bi lepo ravnala ter da bi nanj napravila slab vtisk. Zato je pa rajša molčala . . .

Doli z vrta je prišel Sever, srednje velik, precej trebušat mož, kakor se spodobi vsakemu gostilničarju, pozdravil Mraka ter prisedel pod kostanj.

Njemu je iznova pričel pripovedovati Mrak o Strnadovem pismu.

Polagoma se je nabralo več gospodov pod kostanjem; zbijali so slabe in dobre, stare in nove šale, odirali dovtype in se smejali glasno, da se je razlegalo po vsem trgu. V mraku pa so šli vsi skupaj v sobo ter se tam zabavali še pozno v noč.

Mrak in Vida pa nista tisti večer nič več govorila sama med seboj.

II.

Hugon Mrak je bil vrlo izobražen, mlad, lep mož.

Pravim vrlo izobražen, in vsakdo si to tolmači po svoje. Nekaterim je to premišljeno, elegantno, fino kretanje, graciozno natičanje rokavic, skrbno preudarjeno govorjenje, elastično priklanjanje, potem skrb za toaleta, zlasti glede na ovratnike, kravate, klobuke, glede na pomade in dišave ter skrbno urejevanje brade in las. Drugi si predstavljajo za vrlo izobraženega moža, kogar je kultura toliko obliznila, da ni že skoro več človeško bitje in nima že prav nikakršne človeške potrebe, ampak si je že toliko podvrgel svojo človeško naravo, da ji on zapoveduje, a ne ona njemu kakor neomikanim, surovim ljudem. Tak ima načela, nazore, in svoje, samoniklo, nezmotljivo prepričanje, ki plava nad vso človečnostjo, ki vse vodi, vlada in kroti. In tretjim je vrlo izobražen, kdor je popoln kontrast prejšnjemu, brez »načel, nazorov in prepričanja,« brez mej in ograj v življenju, človek, ki živi, kakor mu ugaja, ne glede na to, je li to komu pogodu ali ne, si li s tem pridobi spoštovanje, ugled in veljavo ali pa zaničevanje in preziranje, človek, ki ne skriva svojih napak in ne hlepi, kako bi kazal svoje dobre strani človeški sodbi, človek, ki se ne sramuje povedati, da je človek in še celo prav navaden človek, tak, kakršni so vsi drugi slabi in dobri zemljani.

Mraka smem prištevati tej skupini izobražencev. Njemu ni bila običajna človeška tesnosrčnost nikdar merilo za življenje. Živel je,

kakor mu je prijalo, in naj si je tudi nakopal nekaterih zaprašenih pedantov slabo sodbo.

Večini je bil Mrak zelo priljubljen. Kadar je bil dobre volje, tedaj je umel izborno zabavati, kadar pa je bil čemeren, tedaj se je navadno ogibal družbe, da ni tam sitnaril in drugim pridelil zabave, ter je rajši ostal sam in se jezil sam s seboj . . .

Kot edinec ljudskošolskega učitelja bi bil moral po iskreni želji svoje mamice postati duhovnik, po želji očetovi pa vsaj »kaj boljšega«. Roditelja sta izborno zanj skrbela in porabila tudi vse gmotne moči, da bi ga pripravila do boljšega kruha. Deček pa takoj v gimnaziji ni kazal posebnega veselja do mrtvih jezikov in matematike ter se je večinoma prostovoljno pečal z godbo, za katero je že doma od očeta prejel prve osnovne nauke. Dasi pa je bil njegov oče vnet glasbenik, vendar je želel, da bi se sin izuril za kako državno službo, do katere se pa ob največji pridnosti samo v godbi, a s preziranjem drugih predmetov nikdar ne povzpne. Prijel je že tedaj fantiča prav trdo in mu prepovedal ves pouk v godbi, naročil pa mu strogo, naj se poprime drugih predmetov, ki so mlademu in precej trmoglavemu Hugonu tako mrzeli. A vsa strogost ni preprečila mastne trojke, ki jo je prinesel Hugon v tretjem gimnazijskem razredu o velikih počitnicah domov.

Sedaj se je bil strogemu, natančnemu očetu tako zameril, da bi bil moral ostati doma; a dobra mati je izprosila, da ga je poslal na učiteljšče, kamor je dečka najbolj mikalo, ker si je obetal, da bo imel ondi največ prilike za glasbo.

Tu se je Hugon poprijel učenja z največjo vneto, ker je imel priliko, da se je hkratu učil tudi igranja na gosli, na klavirju in orglah. Celotni drugi predmeti so se mu nekoliko omilili in prikupili že vsled tega, ker so bili postavljeni v isto vrsto z godbo, ki je bila njemu najljubša.

Na učiteljšču so zapazili tudi Mrakov velikanski talent ter se posebno zavzeli zanj. In Hugon je vrlo napredoval. Živel je le godbi, za vse druge zabave se ni brigal. Njegov učitelj za godbo mu je celo prigovarjal, naj se posveti samo glasbi ter naj se po končanih študijah na učiteljšču napoti na konservatorij.

Hugonu je to nad vse ugajalo. Njegova mlada duša je hlepela dalje in dalje, više in više, in vedno je sanjaril, kako se popolnoma izobraziti na glasbenem polju. In ob počitnicah je za svoje načrte pridobival očeta. Risal mu je svojo bodočnost tako jasno, svetlo in razločno, da je naposled le-tega osvojil za svoj namen. In ta-

krat je bila njegova duša vesela, in srečnejšega človeka ni bilo na svetu.

V zadnjem letniku pa mu je umrl oče. Z njegovo smrtjo so bili na mah pokopani vsi Hugonovi načrti in nameni, uničene najlepše nade in najsrčneje želje. Doživel je prvo prevaro, okusil prvo spoznanje. Čutil je v sebi moč, zavedal se potrebnih svojstev: nardarjenosti, marljivosti, vztrajnosti, a nedostajalo mu je podpore, s katero bi si pomogel do smotra, kjer bi edino našel srečo. Uvidel je, da so mu prestrižene peruti za smeli polet, da je prikovan na majhen kotiček, zakrit košček zemlje kje v hribih, kjer si bo služil vsakdanji kruh, se ubijal z nehvaležnimi, rovtarskimi paglavci in kjer izmučen, pozabljen in zapuščen kdaj izdihne in premine.

A utolažila ga je njegova dobra, skrbna, zgovorna mamica, ki je po smrti moževi posvetila vso ljubezen le njemu. Z dobrodušno zgovornostjo mu je slikala prihodnje življenje: kako bosta zadovoljno in mirno skupaj živela, da mu ne bode ničesar manjkalo, da bode mogoče srečnejši, nego pa bi bil sicer, samo prazne želje naj si izbije iz glave.

In tako prigovarjanje je vedno bolj vplivalo na mladega, potrtega Hugona, veliko je pa tudi pripomogla živa ljubezen, ki jo je gojil dobro vzgojeni sin do svoje matere.

Učiteljske nauke je bil dovršil z dobrim uspehom. Takoj so ga nastavili za učitelja v neki vasi, kamor je vzel mater k sebi, da ga je oskrbovala in mu preganjala dolgčas.

In polagoma se je privadil svojemu stanu, da mu ni bilo več življenje tako neprijetno in odurno; oklenil se je z večjo vnemo svojega poklica, največ časa je pa še vedno posvečeval glasbi.

Z neko nezdravo strastjo in navdušenostjo se je vdal tudi čitanju. Spočetka je čital večinoma leposlovne knjige, a brez reda in načrta, kar vsevprek, kakor mu je prišlo pod roke. In ko se je naveličal leposlovnega berila, se je lotil znanstvenih razprav, kritik in drugih zanimivih polemik. Čital je več sociologov, filozofov in drugih učenjakov zaporedoma, a vihravo in zmešano. Po napornem čitanju so se mu docela zmedli pojmi, in začel se je vdajati čudnim nagibom. Rad bi bil dognal med tolikimi nasprotstvi resnico in se je držal trdno, a to pa je bilo težko, ker ni imel dovolj moči. S studom se je naposled obrnil od knjig, ki so ga sicer dovedle do tega, da je pričel razmišljati in sicer samostojno razmišljati, da so mu vcepile marsikak dvom, a ga niso mogle zadovoljiti s čisto, jasno, prepričevalno resnico. Kesal se je, da je sploh čital to, za kar njegov

duh ni bil dozorel, ter se je s tem samo vznemiril in pogreznil v neko negotovost, katere se tako kmalu ne reši.

Oklenil se je zopet z vso vnemo glasbé in kupoval skladbe dobrih skladateljev. Najprej si je omislil dela naših domačih umetnikov, zatem pa je segel po drugih velikanih. Beethoven, Schumann, Mendelssohn, Chopin, Rubinstein, Schubert, Grieg in vsi do poskočnega Straussa in veselega Suppéja so se v lepi slogi vrstili na njegovem klavirju.

Glasba mu je bila največja uteha. Igral pa je tudi neprestano po več ur skupaj ter se povzpел do virtuozne spretnosti. In kadar je bil posebno navdušen, je napisal tudi sam kako skladbo, a jo v par dneh zopet uničil, ker se mu je videla polna napak.

V tretjem letu pa, odkar je bil nastavljen za učitelja, mu je umrla mati, in ostal je sam, sirota na božjem svetu.

Mati! . . .

Nepopisna žalost je tedaj objela njegovo mehko dušo in do skrajnosti potrla njegovo šibko naravo, razbolelo živčevje. Edino bitje, ki ga je ljubilo, zanj skrbelo, ga negovalo in božalo, bitje, kateremu ni bil samo hvaležen za življenje, ampak za vse, prav vse, to bitje je izgubil, a ne morda začasno, za vselej . . . na veke . . .

A čas ga je vendar potolažil, za plačilo pa mu vsekali spominov, znamenj . . .

Prebolel je tudi to.

Takrat pa je prosil od tam strani in dobil službo v tem trgu. Želel si je bolj med svet, med ljudi. Nadejal se je, da dobi tu večjo družbo, v kateri se bo čutil domačega, enakega, da bode v družbi lože živel za svojo stvar, navduševal druge, izpodbujevan po drugih.

Pa se je varal. Našel je par starih filistrov, ki so strogo živeli po določenih programih in vrlo pazili na mlajši rod, da se ni za drugo pečal, nego za kar se je moral. Poleg teh je bilo nekaj mlajših, pol pijancev, pol obupanih ljudi, pesimistov, ki so živeli le sebi in svojemu obupovanju ter stregli počutkom. In med temi se je mešalo par topoglavčkov, najsrečnejših ljudi, ki so hrepeneli po povišanju v službi, po dobri jedi in pijači in občudovanju.

Spočetka mu ta družba ni prijala in se je je ogibal. Oklenil se je tesneje šole in doma. Največ pa se je mudil pri Severju, kamor je takoj od kraja zahajal na hrano. Že prve dni mu je najbolj izmed vseh trških deklet ugajala Severjeva Vida, tedaj šestnajstletna deklica, a za to starost nenavadno resna, mirna in razvita. Tudi on je pri njej takoj vzbudil zanimanje. Ugajal je tudi Severju in Severici.

Po zimi je ostajal pri Severjevih pozno v noč ter vedno kaj zanimivega pripovedoval, da so ga zelo radi poslušali.

Čudil pa se je, zakaj mu Vida vedno bolj ugaja; a tudi njej so se množile simpatije do njega. Vedno rajša sta se imela, ne da bi si to povedala. Čemu? Saj sta to že tako vedela.

On si je često tajil, da je nima rad, da je prav čisto nič ne ljubi, ampak da ji je le tako vdan kot prijatelj in nič drugega. A zasačil se je takoj na laži.

Včasih je tudi res deloval na to, da bi mu je ne bilo treba ljubiti, da bi tako ostal prost, svoboden, samosvoj; toda pomoči si ni mogel, ves trud je bil zaman.

Nekoč pa ji je povedal, da jo ima rad.

Tedaj pa je izgubil vase vse zaupanje. Poprej si je včasih domišljal, da je vsaj deloma poseben, nenavaden človek, da se pretaka vsaj nekaj kapljic »umetniške krvi« po njegovih žilah; po čustvih pa, ki jih je gojil do Vide in jih ji tudi razkril, je spoznal, da je povsem navaden, vsakdanji človek.

Ko pa se je vedno bolj in bolj zaljubljal v krasoto Vidinih oči, v nežnost njenega obrazka, se je tudi bolj približeval družbi. Poslej je češče zahajal med ljudi, postajal je zabavnejši in priljubljenejši. In kadar je bil sam, ga niso več mučili težki, naporni, zanj nerazrešni problemi, ampak je vedno le sanjaril o Vidi in njeni bližini. Komaj je pričakoval, da dobi v par letih kam na kaki mali šoli službo za nadučitelja, in potem bi se takoj oženil.

III.

Bil je lep, svetel in ne prevroč dan v juliju. Hugon Mrak je stopal prav počasi, kakor bi šel na izprehod, zadaj za trgov doli proti Predstrugi danes prvič poučevat. Med potjo je tudi večkrat postal, se oziral okrog in razmišljal, kaj mu je danes storiti, ko dojde prvič na Predstrugo. Ni ga sicer težila skrb glede nastopa, saj so bili Strnadovi prijazni, bogati meščani neprenapetih šeg in običajev; razmišljal je le o letošnjem novem članu v Strnadovi obitelji, o sestri gospe Strnadove, dvajsetletni, krasni, razposajeni, a petdeset tisoč težki devici. O njej je med tednom že toliko čul, da ga je v resnici zanimala, a ne radi pikantnosti, ki jo ji je podeljevala lepa dotica, tudi ne spričo zaželjenega znanja z mlado, živahno in poredno krasotico, ampak edino le glede na razmerje, v katerem bode on z njo v Strnadovi družini. Hugon Mrak je bil nasproti ženskim nekak boječnej, nerodnež in vobče ne poseben častitelj toli oboževanega

spola. In ljubezen, ki jo je gojil do Severjeve Vidke, ni bila hlinjena prijaznost in naklonjenost, posledica presilnega nagnjenja do ženskih, marveč resnično, pravo, globoko čuvstvo, ki se mu je pojavilo in razvilo proti njegovi volji.

Umevno je torej, da je bil danes Mrak v mali zadregi, ko se bo moral prvič sniti z neznano devojko. Prav radi tega si je napravil nenavadno lepo in okusno toaleta, ne morda zato, da bi ugajal in se takoj omilil bogati gospici, ampak da bi na ta način preprečil zlobne, hudomušne, zahrbtnje opazke, kakršne so običajne ženskam, ko izrekajo prvo sodbo o novih znancih.

Bližal se je Predstrugi. Čulo se je šumenje vode in ropotanje iz Strnadove tvornice za parkete. Ko pa je prišel kakih sto korakov bliže, se je zasvetilo skozi redko hrastovje obširno poslopje.

Postal je in se oddahnil. Popravil si je brez potrebe ovrtnik in kravato ter potegnil za dva palca manšete iz rokavov. Potem pa je stopil hitreje doli do Predstruge.

Prišel je na okusno ograjen vrt. Sredi vrta se je mudil Strnad z okuliranjem divjakov, ki mu je bilo najljubše opravilo.

Pavel Strnad je bil štiridesetleten, srednje velik, krepek, zastaven mož polne, rumene brade in baš takih las. Dobra, poštena slovenska duša brez visoko letečih idej, brez slavohlepja in častilakomnosti, najhujši sovražnik etikete in vobče vsake formalnosti; prijazen, vljuden in prav nič ošaben spričo svojega bogastva; mož brez krivd in brez zaslug, a priljubljen in spoštovan po vsej okolici. Oče ga je bil namenil za državno službo, a sin mu je preprečil to namero ter odstopil od naukov po prvem državnem izpitu in prevzel očetovo posestvo.

Pred dvanajstimi leti se je bil oženil v Trstu, kjer se je že prej seznanil z svojo sedanjo lepo, dobro, umno, naobraženo ženo ter poleg lepih lastnosti vdane mu soproge priženil tudi kopico tisočakov. V srečnem zakonu sta imela dvoje otrok: dvanajstletnega Frančiška, katerega pa je ljubeča mati klicala po italijanskem običaju Checo, in šestletno dekletce. —

Ko je Strnad ugledal Mraka, mu je že naprej mahal z roko v pozdrav in mu stopil naproti.

Mrak se mu je vdano priklanjal.

Strnad je bil v resnici oveseljen spričo Mrakovega prihoda. Smejal se je in glasno, kakor mu je bila navada, izpraševal, kar mu je pač prišlo na um, ne da bi čakal odgovora.

Mrak je dobro poznal Strnada, zato se mu ni prav nič čudno videlo njegovo vedenje.

Nato ga je zgovorni in kričavi Strnad prijel za roko in ga vodil od vrtnice do vrtnice, živo mu opisujoč z vso natančnostjo posebnosti posameznih cvetk, kakor more to le človek, ki ima resnično veselje do kake stvari. Govoril je po stari navadi vedno pol nemško, pol slovensko.

In Mrak je hodil vdano z njim, hvalil, občudoval, izpraševal in se delal, kakor bi ga posebno zanimalo, vedoč, da ga razžali in nečadovolji, ako bi kazal do vrtnic mlačnost in površnost.

Ko pa mu je utrgal srednje veliko tejo in mu jo sam vtaknil v gumbnico, tedaj se je hipoma spomnil, da mora Mraka peljati v sobo, zato je dejal:

»Oprostite, gospod Mrak, pa vi ste že bržčas žejni; pot vas je segrela. Pojdimo v sobo!«

»Ni sile!« je ugovarjal kratko Hugon.

»Naše gospodične še ne poznate, gospod Mrak?«

»Ne še.«

»Ah, to je za vas kot fanta vendar znamenitost prve vrste! Stopiva!«

Strnad je stopal hitro, govoril glasno in se dobrodušno, kakor bi hotel Mraka dražiti, neprisiljeno smejal.

Že takoj v veži je pričel Strnad glasno klicati po ženskih. Ko pa sta došla v prvo nadstropje, sta jima prišli nasproti po hodniku gospa Strnadova in njena sestra.

Mrak se je vdano in kolikor možno globoko priklonil. Gospa Strnadova mu je ponudila oveseljena, vendar s potrebnim ponosom belo, vitko desnico, katero je Mrak uslužno poljubil.

»Gospica Alma, sestra moje ženel!«

Strnad je kričavo, a prav malomarno predstavil Mraku živahno, nekoliko majhno, a bujno razvito gospico črnih las in globokih, temnorjavih oči, iz katerih so sijala nebesa in pekel.

Mrak je pazil, da se je strogo primerno priklonil. In Alma je tudi malce pokimala, kakor bi se hotela zahvaliti za toli lepi priklon, ter se takoj domače, neprisiljeno in, kakor je čutil Mrak, nekoliko poredno nasmejala.

Gospa Strnadova se je obrnila gibko, odprla dosti razkošno in bogato opremljeno sprejemnico in povabila Mraka, naj vstopi.

Mraku sta sledila Alma in Strnad, gospa pa je šla naročat vino.

»Kar po domače, kar po domače!« je nagovarjal dalje Strnad in izvlekel tri prevlečene stolce z ne prav fino gracioznostjo izpod mize.

Sedli so vsi trije.

Hugon je uvidel, da mora nekaj začeti govoriti, a ni vedel prav, kaj. Molk pa radi tega vendar ni nastal, čeprav ni Hugon počel razgovora; zato je že skrbel Strnad.

Med odgovori je nekoliko natančneje opazoval Almo ter opazil, da se ona neprisiljeno, domače kreta in vede, da torej tudi njemu ni treba posebne napetosti.

»Ste li že dolgo na Predstrugi, gospica?«

Čutil je takoj, da je tako vprašanje že tako zastarelo in navadno in bi se sploh moralo zamolčati, a pripravnejšega odgovora ni našel.

»Dober teden dni. Čakajte: eden, dva, tri . . . šest . . . osem, da, da, devet dni . . . baš danes je devet dni, odkar sem tu.«

Alma je gostobesedno čeblljala, da je Hugon nehote opazil v njej ves južni vroči, nagli, strastni, vzburljivi temperament, se med govorjenjem vedno malce smejala, da so se ji delale jamice na rdečih licih in se svetili beli, lepi zobje za svetlo-rdečimi ustnicami.

»In kako vam ugaja?«

»Ah divno, prekrasno! Pomislite, ta razloček med vročim, zaduhlim, soparnim ozidjem in tu med prosto, jasno, živo naravo . . . ta zrak, ti gozdi . . . izprehodi . . . voda . . . ah, ne vem, kaj bi od veselja počela . . .«

Med tem je prinesla služkinja na srebrnem podstavku vitko steklenico marsalca in štiri fino brušene kozarčke, na dveh ne velikih krožnikih pa lepo naloženega finega peciva.

»S tem ni nič!« je zaropotal Strnad. »Prinesi nam cvička, liter cvička! Kaj ni res, gospod Mrak, kdo si bo kvaril zdravje s takim ničvrednim vinom, čeprav lepo donečega imena?«

Služkinja se je naglo obrnila. Strnad pa je nadaljeval tako glasno, da sta ga morala oba poslušati:

»Naše domače vino, dober cviček, to je nekaj, kar si sme človek privoščiti; to daje moč, greje kri, a ne vznemirja živcev ter ne proizvaja bolezni. In zakaj ne bi se držali domačih stvari! Kaj je treba radi tega tuje više ceniti, ker je tuje, in brez vprašanja, je li dobro ali ne.«

Mrak ni vedel, kaj bi dejal, Alma pa se je malce smejala kakor obično.

Tedaj pa je vstopila gospa Strnadova, vodeč z desnico svojega dvanajstletnega sinčka, ki se je za svojo starost nenavadno otročje vedel.

»To bo zopet vaš gojenec, gospod Mrak!«

Potem pa se je obrnila gospa do fantiča in ga nagovarjala, naj prav lepo pozdravi učitelja.

Deček je poslušal in podal desnico Mraku.

Gospa Strnadova je tudi prisedla.

Med tem se je vrnila dekla s cvičkom, in Strnadovka je sama natočila. Pili so. Ponudili so Mraku peciva.

Gospa Strnadova je bila v dvaintridesetem letu, precej podobna mlajši sestri, le nekoliko zajetnejša in bolj uvelega obraza, vedno vesela, zabavna in zelo vljudna.

»Gospod Mrak igra izborna na klavir.«

Gospa Strnadova se je s tem obrnila proti Almi, ker je hotela, da bi zasukala pogovor.

»Bravo, to me pa prav veseli!« je vzkliknila Alma in tlesknila z rokami.

»Samo . . . če boste hoteli igrati . . . katerikrat pri nas . . . Kaj ne, da boste . . . oh, saj vas že smem prositi . . . jeli?«

Mrak je bil v zadregi. Že pohvala gospejina mu je pljusknila mrvico rdečice v obraz; rad bi bil ugovarjal in povedal, da ne zna igrati, kakor ga hvali gospa, a ni mogel do besede. Gostobesedna, naivna Alma ga je prehitela in ga kar takoj prosila. In ko je gledal v tiste globoke oči, ki so bile tako proseče, tako otročje nedolžno uprte vanj, tedaj ni mogel reči drugega nego obljubiti.

Potem pa so se dalje pogovarjali o godbi. Alma je v otročji blebetavosti povedala, da tudi ona igra na klavir, kateri skladatelj da ji najbolj ugajajo, da je vsa vneta za poskočno, veselo godbo. Mrak ji je moral nato priznati, da je nasprotnik tistih vrtoglavih, praznih melodij ter vnet častitelj klasične godbe.

Strnad je še parkrat natočil cvička, potem pa, ko je videl, da se brez njega tudi lahko zabavajo, je dejal, da mora vsaj še nekaj divjakov danes okulirati, ker ima že pripravljene okulante, vzel klobuk in odšel na vrt.

Po odhodu Strnadovem so še dolgo sedeli v živahnem pogovoru ter obdelali poleg godbe še slovstvo, nato krajevne razmere, posebnosti in znamenitosti.

Pozno šele je gospa Strnadova pokazala Mraku posebno sobo, v kateri bode prihodnje dni poučeval sinčka.

Potem se je vdano poslovil pri gospe in gospici, od gospoda Strnada pa na vrtu ter hitel veselega, zadovoljnega srca v trg nazaj. Dobre volje je bil; prijazni, ljubeznivi sprejem v ugledni Strnadovi

rodbini ga je docela vzradostil. Po gozdu ni postajal kakor tja gredoč, ni si popravljajl ovratnika in manšet, še celo kosove večernice mu ni bilo mari; hitel je z velikimi koraki v trg naravnost k Severju na večerjo pa Vidi povedat, kako so ga bili lepo, prijateljsko sprejeli.

Malo pred nočjo je došel pred Severjevo hišo. Vida se je izprehajala pod kostanjem. Pozdravil jo je in se ji pridružil. Takoj je opazila, da je izredno dobre volje; polotila se je je neukrotna ženska radovednost, in komaj je čakala, kaj ji vse pove.

Hugon pa je bil danes v resnici zgovoren. Z nenavadno gostobesednostjo ji je opisal prihod na Predstrugo, potem ondotni sprejem in ves čas, ki ga je prebil pri Strnadovih. Živo ji je orisal prijaznost Strnadovo in njegove gospe, nenavadno popolno pa ji je očrtal Almo.

Za Almo pa se je Vida najbolj zanimala. Že ko je čula o njej in jo je potem sama neko nedeljo videla pri maši v trgu ter nato izvedela, da bode zahajal Mrak cele počitnice tja, ji je sedla v srce neka čudna, tajinstvena slutnja, ki je obetala za sedaj nekaj bolestenega, a še neznanega, zakritega, nejasnega . . . Z veliko pazljivostjo je zato poslušala Hugona, češ, če spozna vtisk, ki ga je napravila čarobna Almina postava nanj. A iz njegovega govorjenja ni mogla drugega posneti, nego radost nad izkazano mu prijaznostjo in ljubeznivostjo ter zadovoljstvo z lepo preživljenim popoldnevom. In dasi ni zapazila Vida na Hugonu nikake izpremembe, ki bi utemeljevala njeno slutnjo, vendar se ji je sililo vedno otožnejše čuvstvo v srce; tega pa nikakor ni hotela kazati, da ne bi morda mislil Hugon, da je ljubosumna. In da bi to čuvstvo popolnoma zakrila, se je kazala neobično veselo in vzradoščeno, da je menil Hugon, da prihaja oveseljenost iz zadovoljstva spričo njegove dobre volje in radosti. In zato je bil še veselejši.

Po večerji pa, ko se je nabrala večja družba pri Severju in ni mogel več sam govoriti z Vido, je šel kmalu domov. A spati ni mogel. Pozno v noč je še igral na klavirju, in lahna poletna sapa je raznašala polne, zvonke akorde po vsem trgu.

IV.

Ko so za Mraka nastopile počitnice, si je malce drugače uravnal življenje. Zjutraj je malo dalje polegal nego obično, potem je navadno do kosila igral na klavir in gosli, po kosilu pa do treh, polštirih ostajal pri Severju, se pomenkoval z Vido ali Severico ali z njim. Ob polštirih pa se je redno vsak dan napotil na Predstrugo,

kjer je najprvo poučeval sina v zemljepisju in zgodovini, potem pa se zabaval z vsemi, a vendar najčešče z damami.

Bodisi, da so sedeli v sobi ali se izprehajali po prostornem vrtu med duhtečimi cvetkami, bodisi ob grdem ali lepem vremenu, vedno je bil Mrak zgovoren, zabaven, vesel in zadovoljen v Strnadovi obitelji. Vsakokrat so ga enako prijazno in odlično sprejeli, to pa je njegovi samoljubnosti še posebno ugajalo.

Alma je bila napram njemu vedno enaka, kakor se je pokazala prvič: vesela, prijazna pa malce poredna in razposajena, a to vedno v isti meji, ne več, ne manj.

Tudi on se je prve dni kazal, kakor da bi bil gospici Almi črez vse meje vdan, a ko je prišel domov, je pozabil izlahka vso Predstrugo in vneto tičal pri Vidki. Tako je ta ob tednu mislila, da so ji bile slutnje le plod prežive, mladostne fantazije, neutemeljen, prazen strah.

A dolgo ni ostalo tako. Mrak se je mudil pri Strnadovih vedno dalje časa in vedno pozneje odhajal. Spočetka je vpraševal sam sebe, zakaj, čemu tako, a si ni znal odgovoriti. Čutil je le, da postaja na Podstrugi od dne do dne lepše in prijetnejše, a zakaj, kako in v čem, tega si ni mogel razjasniti.

Vedno bolj domač je postajal v obitelji Strnadovi, celo tako domač, da ju je gospa sama pustila pri klavirju, ako je morala kam po opravku. Četveroročno sta najčešče igrala veliki valček iz Gounodove opere »Faust«. Kadar pa je igral Mrak sam, tedaj se je gospici Almi vselej pokoril in igral njej priljubljene komade. In še celo doma je potem sam sebi igral katerega onih komadov, ki so najbolj Almi ugajali. Tedaj pa se je prvič vprašal, vprašal nekaj čudnega. In zasmel se je sam sebi ironsko, se pogladil po čelu, popravil nazaj lase, ki so mu silili na čelo, in izkušal misliti kaj drugega.

A češče in češče mu je prihajala podoba Almina pred oči in ga vznemirjala; bodle so ga njene žive, strastne, globoke oči, one oči, v katere se je bal upreti svoje krotke, boječje, ogibajoč se jih kakor globokega, nevarnega, pogubnega prepada, v katerem bi bila zanj pripravljena smrt.

Preganjal si je take podobe. A čim bolj jim je zabranjeval pot do sebe, s tem večjo silo so se pojavljale in ga obladovale.

A misli o Almi so ga najčešče mučile, kadar je bil sam, zlasti po noči, ko ni mogel spati. Ko pa je bil zopet v njeni bližini, ni čutil nič posebnega; zdela se mu je sicer lepa, simpatična, a vendar

povsem tuja ženska. Ko pa se je potem vračal skozi gozd v trg domov, se je vedno oziral nazaj, dokler je bilo še kaj videti poslopja, in se veselil jutrišnjega dne, ko pojde zočet na Predstrugo...

To se je vedno ponavljalo, a vedno z večjo, silnejšo močjo. In kadar se ga je pozneje pri četveroročnem igranju na klavirju z drobnim, rožnatim mazinčkom prav malce doteknila, ne tako nalašč, ampak slučajno, po naključju, tedaj je čutil na svoji roki gorko, vroče. In dotikljaj mu je bil prijeten, sladek, in nalašč je nastavljal roko, da se ga je vnovič doteknila. Včasih se je nekoliko streznil, se spomnil Vide, in bilo mu je nekaj časa žal, a ne dolgo.

Nekaj pa ga je popolnoma osvojilo Almi in odtujilo Vidi. Ni sicer veroval v resničnost sanj, ne v njih pomen ter se sploh dosedaj še nikdar ni brigal zanje, a te so bile tako prijetne, vabljive in mikavne, da si je želel, da bi bile istinite. Sanjalo se mu je namreč, da je ležal sam, popolnoma zapuščen, bolan na smrt, v svoji sobi. Od nikoder ni bilo nobene pomoči, sam pa je trpel grozne muke. Klical je na pomoč, prosil, jadikoval, a živa duša se ga ni hotela usmiliti. Čakal je že smrti, tedaj pa je prihitela po stopnicah Alma, vesela in živahna kakor vedno. Ko je ugledala njega, ji je jasno, živo oko postalo motno, veseli izraz ji je izginil z obraza, in nanj je legla žalost, kakor da bi z njim trpela. Nato ji je iz očesa izpolzela svetla, gorka solza; sklonila se je strastno nanj in ga poljubila kratko, a vroče in strastno na lice, poleg poljuba pa mu je kanila nanje njena vroča solza ter ga zbudila. Tipal se je po licu, a solze ni bilo ondi. Prepričal se je, da so bile le sanje, a lepe, krasne sanje, o katerih je želel, da bi postale resnica, ki naj bi trajala na veke.

Ves dan je potem to razmišljal. Vedno se mu je zdelo lepše, prijetnejše . . .

In prišlo je bilo že tako daleč, da se ni več umikal mislim o Almi, ampak še nalašč se jim je vdajal in si priznal, da jo ljubi.

In čimdalje jasneje in določneje se je to opažalo na njem.

Prva pa je to opazila Vida. A njena tiha, molčeča narava ni vzplamtela; srce pa ji je krvavelo počasi, a vedno bolj in bolj, ne da bi se to kazalo na nje mirnem obrazu. Ni vila rok, ni tožila in jokala, ni mu očitala prevare, neznačajnosti in podlosti, ampak je tiho, molče, skrivši trpela.

Mrak ni bil človek, ki bi bil znal skrivati svoje mišljenje in čuvstvovanje. Kakor ni prej mogel prikrivati dolgo Vidi, da jo ljubi, tako ni sedaj mogel prikriti obupne resnice, da je več ne ljubi,

in da mu je druga omrežila srce. Tega ji pa ni povedal odločno, naravnost v obraz, ampak ji je pokazal polagoma, počasi, vsak dan nekaj s svojim vedenjem. Postajal je od dne do dne hladnejši do nje, čimdalje manj ga je zanimala, čimdalje manj ji je imel pripovedovati in vedno manj je z njo občeval. To pa je bilo toliko lažje, ker se mu ni ona silila, niti z najmanjšim migljajem ali pogledom mu naznanila, da to ve, čuti, in da jo to boli.

Včasih pa, kadar se je za hip streznil, ga je mučila vest in mu očitala nepoštenost, slabo dejanje, a zatrl si jo je takoj, hoteč sam sebi se primerno opravičiti.

»Krivega se ne čutim« — se je izprva tolažil — »kaj morem za to, če je nimam več rad. Provzročil si nisem sam ljubezni do nje; proti volji se mi je rodila, in nisem si mogel kaj. Baš tako pa ne morem biti odgovoren za to, da mi je ljubav do nje prešla ter se vnela do drugega dekleta. Jaz nisem kriv, to so dejanja narave, pota usode.« —

A naj si je še toliko dokazoval nedolžnost, prepričati ni mogel ni samega sebe, da je brez krivde, brez greha. In kadarkoli je razmišljal to, mu je bilo težko, tesno pri srcu, in izkušal si je pregnati te misli, oglušiti vest.

Pa ni bilo mogoče. Kadar je najbujneje sanjaril o Almi ter se kopal v njenih pogledih, tedaj mu je navadno vselej zaplesala nehote, po sili pred očmi mirna, otožna, a resna podoba Severjeve Vidke. To ga je vznemirjalo in mu razburjalo živce. In tedaj se mu ni ljubilo niti igrati. Izprehajal se je po ves dan po gozdu, dokler ni šel na Predstrugo. Tam je bil zopet pomirjen ali pravzaprav ljubezni pijan. Ko pa se je vračal zvečer domov, se ga je zopet polastila stara nezadovoljnost in čemerikavost. Po večerji ni ostajal več pri Severjevih, ampak je šel vsakikrat takoj domov.

Občevanje z Vido je bilo polagoma povsem prenehalo.

In Hugon se je čutil prostega, svobodnega, a nezadovoljnega. Nezadovoljnost pa, ki se je od dne do dne množila, mu je večala nervoznost, mu izpodkopavala zdravje. Čutil se je bolehnega. To se mu je že tudi poznalo; lica so mu bledela, oči se udirale, in meso mu je izginilo iz obraza.

Kakor pa je bila Alma z njim prijazna, dobra, ljubezniva, vendar ni imel vzroka biti tega vesel. On se je vanjo od dne do dne strastneje in močneje zaljubljal, a ona je bila napram njemu vedno enaka, vedno ista kakor prvi dan,

To ga pa ni uzadovoljevalo. Pričakoval je, da bodo tudi njej rasle simpatije zanj takisto strastno, hitro in silno kakor njemu, a se je motil. Niti trohico večjega nagnjenja ni opazil pri njej po tri-tedenskem občevanju, in to ga je bolelo.

Zato pa se je poslej trudil, da bi to na kak način dosegel. Ob vsaki priliki ji je očitno kazal svoje nagnjenje, svojo vdanost, da jo ljubi vroče, strastno, blazno, in kako hrepeni, da bi mu ona to vračala z isto mero.

Ona pa ni bila slepa za to; kazala je, da ga dobro razume, da ji to ugaja, vendar pa se je pri tem tako čudno in poredno smejala, da ni vedel Hugon, pri čem da je.

In ko se je čimdalje nezadovoljniji vračal s Predstruge domov, je razmišljal vse njeno početje, ugibal, razglabljal njen temperament, značaj in si hotel ustvariti popolno, jasno, razločno podobo o Almi in pravo, resnično sodbo o njej.

Prepričaval se je, da je navadna koketa, nesramna razposajenka, ki ga hoče ovrtoglaviti, se igrati z njim, zabavati.

In takrat si je želel, da ne bi je bil nikdar videl, nikdar poznal, in bil bi večno srečen z Vido, ki je proti tej poosebljeno nasprotje, človeški angel, bitje, katerega ni vreden.

To so bili hipi, ki bi ga bili lahko rešili, da ga ni bila strast povsem oslepila.

Strast pa je bila močna, močna. In zopet se je kesal slabe sodbe, katera mu je prišla ob hipni nezadovoljnosti na misel, obžaloval je tako mnenje ter takoj v srcu prosil Alme odpuščanja za krivico, ki jo ji je storil.

Dasi se je bil že parkrat odločil, da ji pove, kako brezmejno in neskončno da jo ljubi, vendar tega ni storil; bal se je nepovoljnega odgovora, ki bi utegnil zanj postati usoden.

A negotovost mu je postajala od dne do dne mučnejša in strašnejša; zaprisegel si je doma, da ji odkrije vso mogočno, strastno ljubav.

In ko sta bila sama pri klavirju, je prestal igrati ter se ozrl vanjo, a upadel mu je pogum; uprl je oči na tla in se zdrznil.

Ona pa se mu je tedaj tako poredno-nagajivo smehljala, kakor bi hotela reči: vem, da me ljubiš, vem, da hočeš to povedati, a ljubi me molče, sam zase in me ne vznemirjaj s tem, ljubi pa me le, ker to zaslužiš docela — le poglej me . . .

In Mrak je umel ta pogled in je dalje obupaval . . .

Alma ni čutila do njega nič posebnega. Po vnanjem ji je bil simpatičen, rada je občevala z njim z neprisiljeno prijaznostjo in otroško odkritosrčnostjo, dalje pa ni mislila.

»Mlada je, otročja, res malce živa, a dobra, poštena, nepokvarjena deva« — jo je opravičeval dalje, da bi ji vsaj deloma zadostil — »sicer pa ne more zato, da me ne ljubi, kakor jaz ne, da sem ostavil Vido.«

A da ga ne ljubi, si je priznal tako površno, ker sicer bi mu bilo to rodilo sunek, mučen, trpek v ranjeno, razbolelo srce.

In kadar ga je le količkaj s posebno prijaznostjo, z lepim pogledom ali z gorkim, močnim stiskom roke uzadovoljila in vzradostila, takoj jo je povzdigoval v deveta nebesa, ji dajal najlepša imena, jo primerjal z Marijo in angeli. Kadar ga je pa nasprotno užalostila s hladnim odzdravom ali nepremišljeno besedo in porednim, nagajivim smehljanjem, tedaj jo je primerjal kači in hudiču ter jo obkladal s psovkami. Nikdar si ni mogel ustvariti jasne sodbe o njej.

Ob mesecu sta bila tam, kakor v početku.

Alma si tudi v resnici ni želela, da bi on norel za njo, in da bi se ona nad tem zabavala, ker se bi ji smilil. Čutiti pa do njega ni mogla ničesar, ker je bila njena površna, vesela narava proti takim tihim, zdihujočim čuvstvom.

Hugon pa je trpel, ljubil in pil, mnogo pil.

(Konec prihodnjič.)

Slovenski umetnik

I.

Naj Vaša visokost, gospod, izvoli
pogledati te moje risarije!
Vsak, kdor zanima se za umetnije,
jih hvali ter se z njimi zadovolji.

Budi se želja mi po višji šoli,
kjer bi postal umetnik slikarije;
s podobami Slovencem domačije
krasil in dičil potlej bi okoli . . .

»Nezrele so, prijatelj, tvoje misli:
Naš rod je vbog, preprost in ima v čišli
le ono, kar koristi mu donaša.

A ti, če imaš zmožnost za kiparja,
za ročnega se uči mi pečarja!
Po takem blagu često kupec vpraša.«

II.

O hvala lepa Vam za dobre svete!
Vi mnoge knjige čitate učene,
gotovo napak ne učite mene,
da slik ni treba za slovenske kmete.

Pač res: pod njimi pajek mreže plete,
in drug mrčes pod nje se zbira s stene,
ki s trudom le se izpod slik prežene;
a gol zid z metlo lahko se omete.

Peč pa pri hiši važne je potrebe:
Pri njej se čuva mraza in ozebe
in v njej si kuha, kar človeka hrani.

Tedaj proč s prejšnjo mislijo ničljivo!
Peči posihdob delal bom marljivo
ter v narod jih pošiljal na vse strani.

III.

A predno se poprimem tega dela,
le to, gospod, želim še Vas vprašati,
če na peči kak rek se napisati
in kaka slika vrezati bi smela?

Ko taka peč Slovenca bode grela,
začel jo pazno bo ogledovati
ter za stvari na njej se zanimati,
ker z njih toplota bode nanj puhtela.

In ko se bode srce mu ogrelo,
se tudi njemu bo veselje vnelo
za lepo slikarijsko umetnižo. —

»O Bog nas čuvaj take baharije,
to nam v obrt prineslo bi dragije,
ti pa le slabo imel bi kupčijo.« —

Fr. Selski.

Matematiški problem v slovnici.

Spisal Fr. Ilešič.

li sta se stepla veter zdolec, pritulivši od južne strani, in veter krivec, pribrivši od zahodne strani, v vrtincu se vrteč na križišču Komenskega ulic in tvoje ceste, vrli Reselj, da bi ustavila ljudi, hiteče proti ljubljanskemu južnemu kolodvoru?

Aj ti, Reselj, kaj prašiš si cesto,
Kaj prašiš si cesto srebropesko?

To ni zdolec, veter južni, to je prof. I., ki je prisakljal z brzimi koraki od Mesarskega mostu, ne zroč ni na desno ni na levo — to tudi ni veter krivec, ampak prof. Č., ki je z gorjačo v roki prihital iz Komenskega ulic; ondi baš pred Komenskega lepim domom sta trčila drug v drugega.

»No, ali me ne vidite?« pravi Č., vihteč v roki svojo palico.

»Zatopljen sem bil v svojo pest«, odvrne I., »Vaša gorjača mi kar nič ne imponira, zanjo imam pripravljeno svojo pest.«

»Take pesti se ne bojim,« deje Č., ki se redi zgolj z jezikovnimi koreninicami kakor puščavniki. »Moj nasprotnik mora biti dober matematik, mora šteti znati vsaj do štiri ali pet, do pet šteti pa jezikoslovci sploh ne znate.«

»Jaz ne do pet šteti?« se obregne I. »Baš zdaj vam hočem dokazati, da poznam število pet, če želite — pet je istega korena kakor pest, ker ima pest pet prstov . . .«¹⁾

Glasna sta postala, da je odmevalo po Komenskega prostorih; razvneti sta bila oba ljubitelja duševnih bojev, katerih pa vsi ne razločujejo od navadnih preprirov in preteпов, kakor ne palca od palice.

Toda veter je potihnil, vreme se je zvedrilo. — Eol je pognal viharje v Komenskega poslopje, in zdaj je prišlo solnce na vrsto, solnce mirnejšega raziskavanja. Pest — pet, to je bilo obema blažeče zdravilo, hraneče v sebi snovi jezikoslovcu in matematiku, in na tem skupnem polju sta se pobratila.

»A tako!« odgovori smejoč se dobrohotni Č.; »zato se dijaki tako boje petke, ker je izpeljana iz »pesti«, ker tako udari kakor pest!«

¹⁾ To je verjetna podmena jezikoslovja, da so tudi števnik prvo tako nazornega pomena, saj nam pri štetju pred vsem služijo prsti.

»Ali pa je umestno,« meni I., »v tem slučaju govoriti o petki? Mislim, da dijake straši pet, ne petka, to se pravi, število, ne številka!«

»Ne vem,« pravi nazorno misleči Č., ko sta ravno stopala pod streho Komenskega, »ljudje pač vedno rajši in lažje mislijo na konkretno znamenje nego na abstraktno poznamenovanje; posebej velja to za naš slučaj, ko dijaki le s strahom opazujejo, kako se suče profesorjev svinčnik v ono kljuko, ki pomeni »pet«, a tisti hip niti ne utegnejo misliti na nje pravi pomen.«

Temu je moral pritegniti I. ter je dostavil: »Sploh pa bi bilo težavno reči: bojim se pet; števnik tu zavzema rodilniško mesto, in vendar je po našem jezikovnem čutu oblika pet le imenovalnik ali tožilnik — rodilnika »petih« pa ne morem rabiti, kakor ste dejanski pokazali prej, ko ste rekli: šteti do pet, a ne do petih. S tem sva vteknila prst v ono vrzel, ki nemilo zija po vseh slovnica med nauki o števnikih.«

»Da, in računice,« mu zastavi Č. besedo, »računice se zavijejo v varni plašč svojih znamenj, prepuščajoč izgovarjanje teh skrivnostnih formul modrosti učiteljevi.«

Nato se je obrnil ključ v vratih fizikalnega kabineta, druge domovine prof. Č.; kaj se je godilo v teh kislinam posvečenih prostorih, kjer stoji retorta za retorto, steklenica za steklenico, ta-le že napolnjena s tekočino, ona tam pa še prazna, željno pričakujoč polnila, tega ni videl živ krst. Ali sta dalje tudi mirno razpravljala? ali sta se iznova razljutila? Muza, ki vse vidi in vse ve, ta pesniku marsikaj pove, a k nam suhoparnežem, črkarjem, številkarjem, abstrahentom, k nam in profesorjema Č. in I. naj bi se sklonila z rahlim, navduhujočim poljubom? Zaman sem je čakal drugi dan pred fizikalnim kabinetom — mesto šumenja njenih kril sem zaslišal za svojim hrbtom enakomerne korake šolskega sluga, ki mi je s trdnim ali vendar milim glasom sporočil, da je ona velika steklenica, ki ima napis: žveplena kislina, in ki je bila doslej prazna, dancs nenadoma polna, pa ne tekočine, marveč trdega žvepla. — Rimljanov ni bolj zadelo poročilo, da je v albanskih gorah deževalo kamenje, nego mene ta čudež; brž je bila komisija na licu mesta ter spoznala v žveplenem kristalu, ki je imel ostre robove in gladko, a na drobno popisano površino — le semtertja je bil nekoliko skrhan — in v žveplenem cvetu, ki se je usedel po gornjem delu steklenice v obliki lepih malih črk, corpus delicti včerajšnjega prepira med gg. prof. Č. in I.

Stenografski stisnjene in skrajšane pisave vsebina je bila ta-le:

En klobuk, ena riba, eno mesto —
 dva klobuka, dve ribi, dve mesti —
 trije (štirje) klobuki, tri (štiri) ribe, tri (štiri) mesta. —

V teh primerih so glavni števniki pridevniki, ujemajoči se s samostalnikom, ki pomeni šteto reč, v sklonu, spolu in številu; kot pravi priredni prilastki menjajo sklon s svojim samostalnikom: z enim klobukom, z dvema mestoma, trem ribam.

Pravi se pa: pet klobukov leži na mizi, pet klobukov imam; trideset mest, sto rib, tisoč ljudi . . . Pri teh števnikih stoji samostalnik, ki pomeni šteto reč, v drugem sklonu kot podredni prilastek k števniku; ker pojasnjujejo prilastki le samostalnike, je razvidno, da so v teh primerih števniki samostalniki; kot abstraktni samostalniki izražujejo pravi pojem števila: peterost, šesterost itd.; prim. grški πεντακός, ἑξήκοντα, μισράκις. Res se v stari slovenščini sklanja petъ kakor kostъ, torej kot samostalnik i-jevske sklanje: petъ, peti, peti, petъ, pri peti, sъ petjā.

Seveda je v zgoraj navedenih primerih: pet klobukov leži na mizi itd. izraz s števnikom vselej v nominativnem ali akuzativnem razmerju do glagola; če pa izpremenim sklon odvisnosti, brž izgubi števnik samostalniško moč: petih klobukov ne morem kupiti, petim ženam, pri petih mestih itd., ter je pridevnik, priredni prilastek.

Tako se godi vsem števnikom od pet počenši; tudi sto je v nom. in akuz. samostalnik, v drugih sklonih pridevnik, a nesklanjan: ob sto goldinarjih ne morem živeti, s sto goldinarji ne morem izhajati, zato tudi: dve sto, tri sto goldinarjev in: s tremi sto goldinarji, s petimi sto . . .

Ista je z besedo tisoč in z vsemi nedoločnimi števniki, ki so izpeljani iz zaimenskih korenov ali so substantivirani pridevniki: koliko, toliko, nekoliko, nekaj, nič — mnogo, veliko, dosti, več, manj itd. Koliko hiš je v naši vasi? več jih je nego deset; toda: na več krajih je včeraj gorelo; tukaj je že »več« nesklanjan pridevnik, vendar se včasih tudi sliši: na večih krajih je gorelo; tako poleg: med dosti kmeti je malo kmetovalcev, tudi: v dostih besedah imamo enakost; navadno pa pravimo: v malo besedah, ne: v malih besedah. Prim. Mikl. IV. 59, Janežič-Sket, § 128. Šuman § 132.

V stari slovenščini so bili tudi ti nedoločni števniki po vseh sklonih samostalniki ter so imeli ime štete reči vedno v roditelju: pri sebi: koliku naemnikъ izbyvajātъ hlъbi, slov.: koliko najemnikom zadostuje kruha? stsl. (srbski): malu čedi darъ bi bilo, slov.: malo ljudem.

bi bil dar; malom vina žeždu uvračevati: z malo vina . . . Mikl. IV. 482—483.

Iz tega vidimo, da so glavni števnik od števnik pet počeni ter tudi nedoločni števnik, kakor mnogo, v imenovalniku in tožilniku samostalniki, po drugih sklonih pa pridevniki, a sto in tisoč, mnogo itd. navadno indeclinabilia.

Takisto kakor sto, tisoč, mnogo itd. rabi beseda pol. Jancžič-Sket piše o njej (§ 127., op.): »Pol je prav za prav samostalnik, pa se v številbi in sestavih po navadi ne izpreminja; na pr. o pol jedni, o pol dveh, do poldne, pa tudi: o polu jedne, o polu dveh, do polu dne.« — Pol, stsl. *polъ*, je samostalnik, prvotno *u*-jevsko deblo; zato so umljivi izrazi: pol ure je preteklo, dobre pol ure hoda, za pol goldinarja prodati itd.; tukaj je pol imenovalnik, oz. tožilnik; če se nadalje pravi: o polu ene, je to staro in prvotno izraževanje; polu je mestnik samostalnika pol, ene je od njega odvisni rodilnik; istotako: do polu dne, polu je rodilnik za predlogom do, dne rodilnik, odvisen od samostalnika pol. Polu je v novi slov. tudi lahko dajalnik, zato: k polu noči — vendar oslabi končni *u* v *i*: poli, ali pa čisto odpade, da imamo za vseh pet sklonov isto obliko: pol. Pol je izpodrinil tudi prvotno družilniško obliko, zato se pravi: s pol hlebom ne prebom, tako da je beseda v vseh sklonih enaka, indeclinabilis (prim. poljski *pieciu* v vseh sklonih, Mikl. IV. str. 58.). Plet. pravi pod besedo pol 1.: »Samostalnik stoji včasih v gen., včasih se ravna po predlogih: lahko pridete tja v pol ure, pol od pol hleba, na pol poti, a pridevniški indeclinabiliter: v pol uri, proti pol trem.

Beseda četrť je samostalnik *i*-jevske sklanje, zato: četrť ure, sprednja četrť vola; vsako četrť ure, pa tudi vsake četrť ure kakor vsakih pet let; dve četrťi na pet, ob treh četrťih na deset itd. (Plet. pod besedo četrť), vendar se brez dvoma tudi pravi: tri četrť, a to kaže, da je tudi četrť že otrpla oblika po analogiji ena četrť (nom.), pet četrť (nekak gen.); nesklanjano se rabi tudi v izrazih: ob tri četrť pojdemo, z enim četrť goldinarjem. Ali je tu kaj vpliva nemščine?

Vsi samostalniški števnik imajo torej razen v 1. in 4. sklonu nagnjenje do adjektivnosti, sto, tisoč, pol, četrť in mnogo še posebej do nesklanljivosti.

II.

Pustimo za zdaj nedoločne števnik, tudi sto, tisoč, pol, četrť in si pogledjmo druge določne števnik.

Na prvi pogled se zdi, da je stvar že zgoraj rešena; 1, 2, 3, 4 so vseskozi pridevniki (tip *ъ*), 5 itd. le v drugem, tretjem, petem in

šestem sklonu (tip β); razlika v spolu se pri tipu β ne pokaže, ker imajo pridevniki v teh sklonih za vse spole isto obliko, pač pa v tipu α ; zato pa nastane pri tipu α vprašanje: kateri spol naj dam tem števnikom, če ne štejem določenih predmetov, katerih imena odločujejo tudi spol števnikom, če ne štejem konkretno, ampak abstraktno, če mislim le na pojme števil in kvečjemu indirektno na kake predmete? Ali naj štejem: eden, dva, trije, štirje, ali ženski: ena, dve, tri, štiri, ali srednje: eno, dve, tri?

Močnikova računica za ljudsko šolo ima: ena, dve, tri, štiri; to res ustreza vsakdanji rabi, vendar se za ena, dve brez dvoma tudi lahko reče: eden, dva. (Prim. Plet. pod besedo eden.)

Zato je pač tudi najbolje za ein Ganzes reči: ena cela, če se ne reče: celina, dasi pravijo Hrvati: jedno celo, jednoga ciela, jednomu cielu. Ta hrvaški izraz je primeren nemškemu: ein Ganzes, ki je srednjega spola, samo da je v nemščini srednji spol bolj umljiv, ker je tudi eins, zwei prvotno srednjega spola in se s srednjim spolom lahko rabijo tudi sledeči števniki kot izrazi števil.

Tako štejejo Hrvati, tako tudi Čehi. Prim. Smolik, Početni kniha pro nižší gymnasium I. p. 3: čísla jedná, dvě.

Dosledno bi se tudi lahko reklo: ena in dvajset ali eden in dvajset, dva in dvajset ali dve in dvajset. Močnikove knjige, ki so sprejele le ena, dve, imajo tudi le ena in dvajset, ena in sedemdeset; a vsaj v vzhodnoštajerskih narečjih to ni navadno, marveč se pri teh sestavljenih izrazih rabi le eden, dva; to imamo za prav spričo podobnih števnikov: edenajst, dvanajst, v katerih je prva sestavina eden, dva, ali vrstilkov: edenindvajseti, dvaindvajseti in dvaindvajseta učenka.

Išoč vzroka tej prednosti ženskega spola, bi se jezikoslovec brž spomnil števnikov: pet, šest itd., ki so izprva samostalniki ženskega spola, i-debla: ena pet, ene peti. To čuvstvo ženskega spola se je preneslo tudi na prve števnike, če niso bili pod vplivom spola pridejanega samostalnika, pri abstraktnem štetju; dandanašnji bi ta vpliv ne bil več možen, ker smo izgubili čut za spol in bistvo števnikov: pet itd.

Še drugod bi iskali vzrokov: skoro vsi samostalniki, ki so izpeljani iz števnikov, so ženskega spola; samostalniki: dvojica, trojica, četvorica, petorica stoje baš za glavne števnike tedaj, kadar se štejejo moške osebe; nadalje imamo: polovico tretjino itd., — četrtno, osminko; pomembna utegnejo biti tudi imena posameznih števil: enojka, dvojka, trojka, petka in petica, sedmica, osmica, devotka,

desetka, nav. številka, desetica število, vendar vsaj desetka tudi rabi za število. (Prim. Plet. pod besedo desetka in desetica.) Ob tej zameni ne smemo pozabiti, kako radi si mislimo nenazorno z nazornim, pojem z besedo, govornjeno ali slišano besedo s pisanim znamenjem; prim. nemški die Drei = številka, a tudi število.

Vendar se je najbrž stvar tako razvila: tri, štiri so tožilniki vseh spolov in obenem imenovalniki ženskega in srednjega spola; tej razširjeni obliki se je umaknil osameli imen. moški. Tu niti tega ni prezreti, da se stavki, kakor pet hiš je zgorelo, zelo podobni brezosebkovnim (prim. poljski: bylo u mnie trochę towarzystwa), potem je pet hiš tožilnik (prim. Mikl. IV., 53); tudi to bi lahko slabilo veljavnost imenovalnika štirje v prilog tož. štiri, kakor se je sploh često tožilniška oblika premaknila v imenovalnik. (Prim. Mikl. IV. 37, 371—372.)

III.

O številu glavnih števnikov je opomniti, da se eden seveda sklanja v ednini, dva v dvojini, tri, štiri v množini, pet itd. tudi v množini v tistih sklonih, v katerih je pridevnik; v 1. in 4. sklonu je samostalnik ednine, zato stoji glagolski povedek v stavku: pet hiš je zgorelo, v ednini. Ker je pet samo ženskega spola in bi radi tega pričakovali zgorela, so nekateri mislili, da je to brezosebkovent stavek; bodisi da umevamo to slovniški tako ali drugače, jasno je le to, kako bi taka slovniška skladnost povedka »zgorela« z osebkom »pet« bila v obraz abstraktnosti osebkov »pet«; abstraktnost besede pet pa se kaže najlepše baš v tem, da ne prenaša povedka v množini.

Pet, šest so abstraktni samostalniki; to je v tem zmislu umeti, da ne pomenijo pet klobukov ali pet rib ali pet mest, ampak samo tisto, po čemer se klobuki, ribe, mesta razločujejo od petih klobukov, rib, mest. Kaj pa je to ločilo? morda kaka lastnost, kvaliteta? Nikakor ne! Vseh pet klobukov ima bistvene lastnosti klobukov sploh, za nebstvene pa nam ne gre. Ali jih loči razmerje (relacija) do subjekta, ki jih šteje, ali do kake druge reči, kakor bližina mest, podobnost klobukov? Morebiti bi kdo mislil na relacijo nasprotja do vseh drugih klobukov; res je to nekaka ločitev od drugih, a obenem in še bolj njih združitve v enoto, skratka: kompleksija.

Kompleksije so z relacijami vred plodovi našega razuma: »entia rationis cum fundamento in re«. Kot kompleksija je pet abstraktna predstava, ali idealna predstava tudi, če štejem kako konkretno reč: pet klobukov; sploh vsa števila so idealne predstave, katerih ni povzeti s predmetov kakor barvo, ali kaj takega; vsako število.

je idealna predstava, dodana iz samotvorne moči duševne predstavam konkretnih reči; vsako število je ena duševna enota; vsak števnik, ki je izraz števila, je samostalnik ednine.

S tem se ne ujemajo števnik: eden, dva, tri, štiri, katerih slovnisko število se ne ujema z edninskim pojmom vseh števnikov, marveč se ravna po številu štete reči. Pri tem nas to najmanj moti, da se dodane plod našega mišljenja rečem kakor kaka lastnost, tako je tudi drugod; važnejše je vprašanje, zakaj to ujemanje pri prvih štirih števnikih, zakaj ne pri naslednjih. Odgovor na to je pač ta, da so še štirje predmeti na zoro predstavniki, zato se jim nenazorno število dodane le kakor pojasnilo; kar jih je čez, ni več nazorno predstavno; namesto »nazora« stopi v ospredje idealna misel, odnosnost, ki se ji pokori sicer neuredljivo konkretno gradivo.

Pojem števila potakem lepše izraža ednina »pet« nego množina »štiri« in rod. množ. »petih« itd.

Poleg stare slovenščine sklanjajo še dandanašnji »pet« itd. kot abstrakten samostalnik v ednini i-jevske sklanje češčina, ruščina, tudi preprosta govornica poljska.

(Konec prih.)

Kosec.

Rasla je kraj travnika
mlada roža bela,
pa je noč to rožico
s sanjami objela:
»Jutri pride sem gospod
in zazre se vame,
pa izkoplje me iz tal
in me s sabo vzame.
Na njegovem domu bom
rasla in cvetela,
zame živel bo skrbno,
zanj bom jaz živela . . .«
Jutro zlato se zbudi
daleč za gorami,
kosca mladega nekje
tam na vasi zdrami.
Vstane in na travnik tja
čvrst, vesel zavije,

ko zagleda rožo, mu
radost v srcu vzklije.
»Ej, ti roža, rožica!
Poln sem jaz življenja,
poln ljubezni vroče sem,
poln sem hrepenenja!
Ti boš moja, jaz bom tvoj . . .
Ne? . . . Ah, v jutru rosnem
naj ljubezen zagori
v srcu ti ponosnem!
Ah, za hip, za hipec le
vdaj se tej sladkosti . . .
Moja si — oprosti mi
ali ne oprosti! . . .«
V strahu, v sreči, v strasti je
vsa zatrepetala
in pod koso kosčevo
rožica je pala . . .

E. Gangl.

Gojko Knafeljc.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

(Dalje.)

VI.

Gojko se je ustavil pred svojim stanovanjem na prazni ulici. Predno je potegnil ključ iz žepa, da bi odprl vežna vrata, se je mehanski ozrl kvišku proti nebesnemu obloku. Tam je medlelo brezštevilno srebrnih lučk, a med njimi je bleščala od severa proti jugu kakor s kapljicami svežega mleka posuta steza — »rimska cesta«. Na zapadu se je v istem hipu utrnila zvezda, a na severu se je nad bližnjo goro zablisalo, da so za hipec prebledele zvezde na obzorju.

Gojku je hipoma postalo nekam čudno pri srcu. Dasi je prav tačas po vzduhu priplula topla sapa, vendar se je stresel in naglo vtaknil ključ v ključalnico. Nalahko in oprezno je nato odprl vrata ter stopil v vežo. Ko je zaklenil za sabo in ga je objela gosta, črna tema, se je vnovič stresel, in preletel ga je neki dozdej nepoznan strah. Po vsej hiši ni bilo slišati najmanjšega glasu, a po vzduhu se mu je videlo, kakor bi hrtale črne, nevidne vešče in mu silile v lase. S tresočo roko je potegnil iz žepa vžigalico in jo prižgal. Za hipec se je razsvetlila veža; prikazale so se vlažne stopnice, a za sabo na desnici je zagledal črno svojo senco, ki se je pošastno črtala na rumeni steni ter segala z glavo do stropa. Stopil je korak proti stopnicam ter potegnil drugo vžigalico, da bi jo prižgal ob prvi. Ali v istem hipu je ugasnila prva, in Gojku se je videlo, kakor bi jo bil nekdo ugasil nalašč čez njegov hrbet. Nehote je zganil z glavo ter se ozrl. Za njim je stal visok, ozkolist oleander, kateremu se je bil v temi približal. Stranska vejica mu je silila v lase, in listi so se ga dotikali kakor drobni, koščeni prsti. Bil je vedno bolj razburjen in v naglici je drgnil vžigalico za vžigalico, da bi si razsvetlil to grozno temo. Ali nobena se ni hotela vžgati, in Gojko se je moral pretipati v temi do stopnic, po katerih je hotel kar najhitreje dospeti v svojo sobo. Prijel se je ob držaj ter stopal navzgor z izbuljenimi očmi, vedno se boječ, da mu je kdo za petami.

Ko je bil na ovinku stopnic, so se zgoraj odprle duri, in moten žarek brleče svetiljke je hkratu šinil po hodniku. Takoj pa se je tudi

prikazala stara Grahorica med vrati ter vprašala s pridušenim glasom: »Kdo je?»

Gojku je odleglo. Naglo je stopil kvišku ter dejal polglasno: »Nič se ne bojte! Jaz sem. Le pojdite počivat!«

Sam sebi se je v tem trenutku zdel smešen. Tašči je rekel, naj se ne boji, a sam je bil v tem hipu došel navzgor kakor preplašen zajec iz meje. In res mu je legel zaničljiv smehljaj okoli debelih ustnic, ko je hotel mimo tašče v svojo sobo.

Toda Grahorica ga je tačas ujela za roko ter ga potegnila z nenavadno močjo bliže sebe.

»Ali več, kaj se je zgodilo?» mu je hušknila v uho z resnim naglasom.

Gojko jo je strmeč pogledal ter šele zdaj zapazil na njenem obrazu sledove solza po nagubanih licih.

»Ne. Le hitro povejte!« je dejal hripavo in v nekaki zadregi.

»Ne mudi se tako! . . . Z mano pojdi,« je odvrnila resno ter stopila v sobo pred njim.

In Gojko je stopal mehanski za njo. Oči je upiral v zelene preproge po tleh; kakor bi se sramoval, si ni upal povzdigniti pogleda, dokler se ni Grahorica ustavila pri Anini postelji. Tedaj je pa tudi on obstal ter pogledal na posteljo.

Na Anini postelji pa ni bilo več običajne rdeče svilene odeje, samo snežnobela široka rjuha je zakrivala pod sabo nekaj nepremičnega.

V istem hipu je nekaj za njegovim hrbtom zašumelo. Gojko je vidno prebledel ter se ozrl. Bila je Pavlina, ki je stopila od okna, in katere Gojko ni bil prej opazil.

Naglo je krenila k postelji, prejela s tresočo desnico rjuho pri zglavju ter je počasi odgrinjala.

In prikazala se je glava Anina, blede, z zaprtimi očmi in s trdo stisnjenimi ustnicami. Nizdoli po prsih pa so se svetlikali dolgi, vlažni lasje, kakor bi se bili hipoma stresli pod pogledom Gojkovim.

Gojko se je zdrznil. Zaklopil je oči ter iskal z rokami opore, kajti noge so mu bile v istem hipu odpovedale.

Tedaj pa se je Pavlina sklonila kvišku ter ga prijela trdo za roko. Z levico je kazala na mrtvo Ano ter v istem času izpregovorila glasno in resno: »Vidiš, to je tvoje delo!«

In prijela je mater pod pazduho ter jo odvedla iz sobe. Odšli sta bili tako tiho, tako hitro kakor duhova.

V sobi je zavladala tišina. Nič se ni ganilo, a Gojko, ki je ostal sam, je začutil v vzduhu hladni dih smrti. Vnovič je odprl oči ter pogledal za hipec izpremenjeno, popolnoma izsesano obličje pokojne soproge. Hkratu mu je šinila v glavo misel: sedaj sem prost, morda se mi še kdaj nasmehlja sreča! A isti hip ga je zaskelilo v glavi, kakor bi ga bil kdo dregnil s koncem ostrega šila, in okoli srca se mu je začelo mehčati. Padel je na kolena pred posteljo ter iskal roke Anine. In našel jo je ter jo stiskal med svojimi prsti. Ali bila je tako koščena, tako mrzla, da je začutil ta mraz, to studenost v prsih svojih . . . A roko je slednjič privil do ustnic ter poljubljal njene trde prste.

Polotil se ga je bil kes. V tem hipu mu je stopilo pred oči vse nekdanje izgubljeno življenje, uvidel je vso svojo ničevost, vso svojo podlost; v tem trenutku se je spomnil, da je vendar nekdanj ljubil to bitje, ki je sedaj ležalo strto pred njim. In priznal je, da je res sam kriv, da je prišlo tako daleč.

Nagnil je glavo na Anino desnico ter zaplakal.

Tedaj so se pa odprle vnovič duri, in v sobi se je pojavila zopet Pavlina.

Gojko se je sklonil kvišku, ji stopil nasproti ter ji molče podal roko.

»Kdaj je umrla?« je vprašal tiho.

Pavlina ga je pogledala, a ko je videla, da je njegovo srce res napolnil kes, se ji je smilil, in stisnila mu je roko.

»Ob deveti uri,« je odgovorila takisto tiho.

»Ob deveti uri?« je vprašal mehanski ter se zamislil. A tedaj se je spomnil, da je bila vprav deveta ura, ko je stisnil na srce nekdanjo svojo ljubico Ivanko . . .

Umolknil je ter stopil v sosednjo sobo. Tam je bila na mizi razprostrta črna obleka Anina, v katero jo jutri preoblečejo.

Gojko se je ozrl po vsej sobi ter potem vprašal: »Kje sta otroka?«

»Tukaj,« se je oglasila Grahorica iz kota ter pokazala speča otroka.

Gojko je pristopil ter se ozrl v Nado. Spala je, ali dihala je nekam tesno. Pripognil se je, da bi jo videl natančneje, a tedaj je skoro odskočil. Na teh mladih licih je nocoj prvič zapazil neko čudno barvo, neko prozornost, katero je nekaj časa zapažal samo še na obrazu Aninem. Nemirno se je nagnil k dečku. A tudi na tem obrazu se mu ni videlo vse v redu. In prestrašil se je, da mu je kri

zastala v žilah. Izprevidel je, da sta otroka bolna, zaslutil je, da sta podedovala sušico po svoji materi . . .

Kakor okamenel je stal nekoliko časa ob postelji svojih otrok, a ko se je zdramil, je lezel k bližnjemu naslanjaču. Tu je sedel ter si skril obraz v roke, ne izpregovorivši niti besedice . . .

Proti jutru je že bilo. Skozi okna je gledal mesec. Ob robu je bil motno-rdeč in videl se je kakor veliko, od prečute noči utrujeno, krvavo obroblijeno oko. Njegovi medli žarki so se usuli Gojku na obraz ter ga zdramili. Ozrl se je kvišku, skoro zatem pa je vstal ter stopil v sobo, kjer je ležala mrtva Ana. Obraz ji je bil odgrnjen kakor tačas, ko ga je bil zapustil, a zdaj se je videl še bledejši, še bolj upadel in koščen nego sinoči.

Gojko je zrl nekoliko časa nepremično na pokojnico, a hipoma ga je sklonila neka nenavadna moč. Njegova glava se je za hipec približala ustnicam pokojničini. Toda le za trenotek! V isti sapi se je obrnil, pograbil klobuk ter hitel nizdoli po stopnicah.

Prišedši iz veže na cesto, je srkal vase z globokimi požirki čvrsti jutranji zrak. Hipoma mu je odleglo. Začutil se je prostega, kakor bi bil po dolgih letih pobegnil iz zaduhle temnice. Ozrl se je po mračni trški ulici ter privzdignil plosko desnico k ustom. Zazehalo se mu je bilo. A vmes je izpregovoril polglasno, od zehanja nerazločno: »Moj Bog, kako sem vendar še sentimentalni! In to po tolikih izkušnjah, po tolikih letih!«

Spomnil se je otrok, ki so ga bila sinoči toliko vznemirila. »A, ba . . . nič jima ne bode! Kolikrat vidi človek vse prečrno!«

Stopal je dalje po ulici počasnih, umerjenih korakov, poslušajoč petje petelinov, ki so se oglašali skoro pri sleherni hiši. Ko je dospel do Bratičevega stanovanja, mu je ušel pogled gori na znano okno. To je bilo temno in zatrto. Toda Gojka je pri spominu na sinočnji lepi večer zakrožil zadovoljen smehlaj okoli ustnic.

A v tem hipu se je spomnil zopet Ane. »Ah, kaj morem, da sem tak! Ali so drugi morda boljši? Nje ni več, a v mojih žilah še polje kri, gorka, živa kri! Ali so drugi kaj boljši?«

S temi besedami si je tolažil vest, ki se mu je bila zopet oglasila.

Blodil je dalje in dalje ter dospel domov že pozno v jutro. Stopil je v hišo prav tedaj, ko so bili Ano položili na nizki, s cvetjem obkroženi mrtvaški oder.

VII.

Solnce se je že bilo vzdignilo precej visoko nad gore, ko se je Bratič zbudil. Nemirno se je nekolikrat preobrnil v postelji, zdaj na levo, zdaj na desno, vedno še v neki omotici in z zaprtimi očmi. Ko se je začel bolj zavedati, je pod glavo začutil neko sumljivo vlago, a v istem hipu mu je tudi nos zavohal čuden vonj, ki je puhtel iz te vlage. Nekam neverjetno se mu je videlo, da bi bil ležal celo noč v takem smradu. Odprl je oči, a tedaj je hkratu zapazil, da je ležal popolnoma oblečen na svojem ležišču. In kakšna je bila obleka!

Planil je kvišku, a noge so se mu opotekale po sobi, da se je moral oprijeti ob stol. Privzdignil je glavo ter se ozrl v nasproti mu viseče ogledalo. Ustrašil se je svoje podobe. Brki so mu bili zmršeni, viseli so mu nizdolu, in njih konci so bili slinasti; obrvi so se mu kakor prilepljene tiščale rumenkastega čela, po katerem sta se počrez vlekli dve temno-rdečkasti lisi, a oči so bile široko črno obrobljene, proti sencem rumenkaste.

Povesil je glavo ter potegnil dvakrat z rokami po obrazu. Počasi je lezel proti postelji ter se ob znožju naslonil nanjo, podpirajoč si glavo z desnico.

Polagoma, prav polagoma se mu je začel vračati spomin. Vstala je pred njim včerajšnja družba, plesali so pred njim litri za litri, po ušesih mu je šumelo divje petje in ukanje, in čutil je, kakor bi bilo zdajle, kako mu je lezlo vino v lase. Temno se je spominjal, da je hotel iti domov, da je bil menda že na glavni ulici, a kakor v sanjah je še videl, kako so se mu hipoma izpodnesle noge, svet se zavrtel okoli njega. Tu je bilo konec njegovega spomina; pozneje ni niti videl niti čutil ničesar več. Ali drugo je lahko uganil, ko je pogledal posteljo, ko je videl svojo obleko.

Nekoliko je zamižal, kajti začutil je pusto bolečino v glavi. Ko je ta minila, je odprl na široko oči, in šele zdaj je zapazil, da je Ivankina postelja nedotaknjena, prav taka kakor včeraj opoldne, predno je odšel z doma.

To ga je dirnilo neprijetno, in telesnim bolestim so se pridružile v tem hipu nenadoma tudi dušne. Dasi je sleherni dan si ponavljal, kako malo mu je mari žene, vendar bi bil bolj zadovoljen, ako bi jo bil zdaj zagledal na njenem navadnem ležišču.

Ozrl se je nehote po sobi. Od vrat pa do postelje se je vila po preprogah umazana steza, gotovo od njegovih nog, ki so sinoči brodirale po uličnem prahu. V tem hipu se je spomnil, kako je bilo v

prejšnjih časih pri njem vse snažno, vse v najlepšem redu bodisi zjutraj, bodisi zvečer. In kako je bilo tedaj lepo! Zakaj ni zdaj več tako? Vzdihnil je ter stisnil spodnjo ustnico med zobe.

Njegovo oko pa je blodilo dalje po sobi. Ob oknu je ležal na tleh prevrnjen stol, in med njegove noge se je bila zavila preproga. Pod mizo je ležalo nekaj belih, morda komaj včeraj polikanih prtičev, a na njih odprta debela knjiga. Vse je bilo v največjem neredu.

Bratiču je postajalo vedno tesneje. Toda še vse bi bilo, samo da bi se kje slišal kak glas, kak šum, kako znamenje življenja! Ali okoli njega je bilo tiho kakor v grobu, celo ura na steni se je bila ustavila.

Kje so otroci, kje je ona, Ivanka? Ta misel mu je šinila v glavo. In takoj se ga je polastila želja, da bi videl otroka, da bi videl svojo ženo.

Tedaj se je pa šele spomnil, da včeraj popoldne ni bil niti v uradu. Toda, kaj to — se že izgovori morda z boleznijo ali kakim nujnim družinskim opravilom, in stvar bode v redu. Ali stoj! Kaj pa, ako ga je kdo videl — in to se je zgodilo brezdvomno — kaj, ako bi po kom zvedel njegov predstojnik, da je bilo krivo njegove odsotnosti samo — vino?!

Bratič je vstal razburjen. Nič več se mu niso opotekale noge, pozabil je telesne slabosti. Prvič v življenju je zanemaril službene dolžnosti zaradi pijače. To mu utegne postati usodno!

V Bratičevo srce je začelo lesti kesanje. In ni ga hotel odpraviti iz njega; v kratkem mu je prevzelo vso njegovo od narave že plemenito dušo. Uvidel je vso svojo krivdo, uvidel, da je zadnji čas, ako se hoče še kdaj vrniti na pošteni pot. Vse zlate ure, ki jih je nekdanj preživel s svojo ženo, prebil s svojo družinico, vse so mu stale živo pred očmi, in po njih mu je zopet zahrepenelo srce. Da ni bilo v zadnjem času v hiši vse prav, tega je bil kriv on, samo on; to je spoznal sedaj, ko je natanko presodil samega sebe!

Hodil je po sobi ter mislil, kako bi se približal Ivanki, kako bi nasnoval pogovor, da bi se zopet vse uredilo. In pri teh mislih mu je včasih legel na ustnice zadovoljen smehljaj; tako živo si je slikal prizor med sabo in ženo, ko ji pove, kako jo še vedno ljubi, kako jo pravzaprav še nikdar ni nehal ljubiti, ko jo bode prosil odpuščanja in ga ona s solzami v očeh privije k sebi ter ga vroče poljubi kakor v onih blaženih, blaženih časih! . . .

Pristopil je k umivalniku ter se začel umivati. Mrzla voda ga je okrepcala. Uravnal si je lase ter se preoblekel. Nato je pogledal, kje sta otroka, kje je Ivanka . . .

Ko je stopal mimo vrat male sosednje sobe, mu je nehote pogled ušel vanjo ter obtičal na — Ivanki, ki je še vedno sedela nepremično na divanu. Glavo je imela nizko sklonjeno na njegovem robu in jo podpirala ob desnico, ki je tiščala med prsti premočeni robec. Levica ji je visela trda in mrtva nizdoli . . .

Na nizkem predalniku je tudi sedaj še brlela nočna svetiljka, a plavala je skoro samo še na vodi ter razširjala po sobici vonj po sajah in dimu.

Bratič je postal med vrati ter nekoliko hipcev nepremično zrl na svojo soprogo. Nekako tesno mu je prihajalo sedaj pri srcu, in skoro se je že začel sramovati tega, kar je nameraval storiti. Besede, ki jih je tolikrat slišal zadnji čas v družbi: »ti si mož in ti imaš vselej prav ali moraš prav imeti,« so se mu nehote vrivale v spomin, in le s težavo se je branil njih sili. Ali ko je pred sabo videl strto in žalujočo svojo soprogo, ga je vnovič preplul čut stare ljubezni, in pozabil je hkratu vse, kar si je domišljeval, da mu je v zadnjih tednih grenilo življenje.

Počasi je stopil v sobo ter se bližal njej. Ali ona se ni genila. Kakor ne bi bila čula njegovih stopinj, je bila še vedno nepremično sklonjena.

Pristopil je k njej ter ji položil nekoliko tresočo se desnico na teme. In pogladil ji je bujne lase ter se pripognil k njej.

«Ivanka! . . . Čuješ?»

Tih, trepečoč je bil njegov glas in slišal se je kakor globok vzdihljaj, ko ji je pošepetal te besede na uho. Takoj nato so se približale njegove ustnice drobnemu ušescu, in na njem je zatrepetal vroč poljub.

Ivanka pa se niti ni genila.

Prijel jo je z obema rokama ter ji rahlo privzdignil glavo. Njene oči so se za hipec odprle, in zadel ga je iz njih pogled, v katerem se je zrcalila brezmejna žalost, odseval črn obup. A ves obraz je bil izpremenjen, kakor bi bil to obraz človeka, ki je bil živ pokopan, a so ga slučajno rešili.

Bratič je vztrepetal po vsem životu ter nehote viknil: »Uboga revica, koliko si prestala!»

Hipoma je bila vsa drugačna. Planila je kvišku ter se postavila zraven njega, ravna kakor sveča. Hripavo se je nasmejala, in glas

ji je bil suh in raskav, ko je dejala: »Čemu me pomiluješ? . . . Prepozno je!«

Bratič je pristopil k njej ter jo hotel objeti, rekoč: »Prepozno? Zakaj prepozno? Ali more biti dobra reč kdaj prepozna?«

Pahnila ga je od sebe ter vzkliknila: »Ne dotikaj se me! . . . Ali ne slišiš, da je res prepozno?«

Zakrila si je obraz z rokami ter zavpila: »Moj Bog, moj Bog! . . . Zakaj me mučiš?«

»Mučim te? Ivanka moja, ali se pravi to mučiti, ako ti zopet ponujam vso svojo ljubezen, vso srčno ljubezen, kakršno sem ti mogel nuditi v onih srečnih časih, ko sem ti čital vsako najmanjšo željo iz tvojega očesa, ko sem razumel najneznatnejši migljaj tvoje roke, ko sem bil srečen, da sem mogel hoditi po sledu tvojih stopinj? Glej, vse ti zopet ponujam! Odpusti mi, pozabiva zadnje žalostne dni in ljubiva se zopet, ljubiva!«

Privil jo je po sili k sebi ter jo hotel poljubiti. Ali ona se mu mu je iztrgala ter zbežala proti oknu.

»Ne muči me več . . . prepozno je!« je vnovič dejala.

»Jaz te ne razumem, Ivanka!«

Ona pa je molčala ter nemo zrla skozi okno na ulico, koder se je vprav izprehajalo nekoliko trških gospodov v jutranjem svežem zraku. On ji je prigovarjal dalje z istim mehkim glasom ter poskušal na vse možne načine, da bi ujel od nje prijazno besedico. Ali ona je odgovarjala vedno enakomerno, kratko in suho: »Prepozno je!«

Bratiču je silila kri k srcu. Bil je užaljen, in neka jeza mu je začela vstajati v srcu. Ali siloma jo je potlačil, in v tem hipu mu je prišlo na um, da bi poskusil svojo srečo kako drugače.

»Kje sta pa otroka, Ivanka?« je vprašal nenadno.

Ivanka se je hipoma ozrla ter ga pogledala, kakor ne bi ga bila razumela. Šele čez nekoliko časa je bilo videti, da je začutila pomen njegovega vprašanja.

Stopila je od okna ter odšla naglo v kuhinjo.

Tam je bilo še temno, kajti okno je bilo popolnoma zastrto, in komaj se je razločevala v kotu otroška postelja, katero je bila sinoči postavila tja, da bi otroka spala v lepšem miru.

Pristopila je k posteljici ter se ozrla vanjo. Nagnila se je nad otroka, a ko je videla, da še spita, je odstopila ter se vrnila v sobo.

Bratič je hodil za njo kakor senca.

Ivanka je mehanski pobrala stol ter naravnala preproge na tleh. Nato je zaprla visoko omaro za obleko ter poskušala napraviti nekoliko redu.

Bratič jo je molče opazoval, sloneč ob postelji. Hkratu je uvidel, da je bila vedno bolj razburjena, vedno bolj nervozna, ter da so ji roke švigale kakor mrzlične po posameznih predmetih.

Pristopil je k njej ter jo ujel za roko.

»Samo besedico iz tvojih ust, Ivanka,« je prosil.

»Prepozno!« je odgovorila zopet kakor že tolikrat prej ter mu iztrgala roko.

Tedaj ga je pa potrpežljivost minila, in viknil je jezno: »Torej mi povej, kaj pomeni ta tvoj vedni »prepozno!«

Blazno se je nasmejala ter dejala: »To torej hočeš vedeti? No, meni je enako! Ta »prepozno« pomeni, ljubček moj, da te ne smem in ne morem več ljubiti!«

»In zakaj ne?«

Nestrpno je udarila z nogo ob tla. »Zato ne, ker sem ljubila drugega!« je resno odgovorila.

Pogledal jo je natanko v obraz ter hotel videti, ali se ji blede. Toda izraz na njem je bil samo otopel in do skrajnosti utrujen.

»Saj to vem, da si ga ljubila, in to sem že davno pozabil. Ali sedaj ga ne ljubiš več in ga ne bodeš več ljubila.«

Ivanka se je nagnila proti njemu, da je začutil njeno sapo na obrazu svojem. Prsi so se ji razburjeno dvigale, in le z vso silo je mogla govoriti.

»Vidim, da me ne razumeš, ali me pa nočeš razumeti! Torej naj govorim razločno! Glej, sinoči, ko si bil ti toliko vinjen, da se nisi zavedal, te je privedel Knafeljc domov. In potem, no potem . . . je ostal pri meni . . . in . . . ljubila sva se!«

Glasno se je zasmejala. A Bratič jo je poslušal z izbuljenimi očmi. Pri zadnjih besedah je občutil v glavi bolečino, kakor bi ga bil kdo nenadno udaril z vso močjo na teme. In strmel je vanjo nepremično kakor v neki nezavesti.

Ona pa je stopila še bliže do njega ter mu položila roko na ramo.

»Vidiš, dragec moj, to sem ti hotela prizanesti; ali prisilil si me v to, zato sem govorila. Pa saj je bolje, da veš; vedel bodeš vsaj po zaslugi ceniti svojo nekdanjo ženo. Ljubila sem te, da, ljubila z vsemi svojimi duševnimi silami; zdaj vidim, da te še ljubim, edinega tebe resnično ljubim, a prav zato, ker te ljubim, ne morem

biti več tvoja, in zdaj, ko si to izvedel, niti ne moreš več želeči, da bi še kdaj bila tvoja! Zato te zapuščam, moram te zapustiti, a ti ostani srečen ter odpusti mi, odpusti mi! Za grehom mora priti pokora! Spominjaj se prizanesljivo svoje nesrečne soproge!»

Krepko se je oklenila njegovega vratu, pritisnila goreč poljub na njegovo čelo ter odšla proti postelji.

Bratič je stal omamljen, skoro popolnoma nezavesten. V njegovem srcu se je bilo nekaj utrgalo, in bilo mu je, kakor bi bile vse štiri stene oživele, se v ostudne pošasti izpremenile, se pomikale proti njemu ter iztezale dolge koščene roke, da bi ga zašle.

In tedaj niti zapazil ni, kako je žena potegnila izpod postelje nekdanji njegov dijaški kovčeg, kako ga je odprla, nekaj iskala po njem, a skoro nato potegnila iz njega drobno stekleničico. In tudi zapazil ni, da je to stekleničico odprla ter jo v enem požirku izpraznila.

Skoro nato je kriknila, se zavrtila sama okoli sebe ter telebnila z vso močjo na tla.

Zastrupila se je bila. Bila je takoj mrtva.

Šele ko je ležala na tleh, se je zavedel Bratič. Divje je zakričal ter planil k njej.

V istem hipu se je zbudil v kuhinji mali Rajko. Hitro si je pomagal iz postelje ter prihitel v sobo. Ko je zagledal mater na tleh, se je vrgel nanjo ter začel jokati, da ga je bilo slišati na ulico.

V posteljici pa se je dvignilo dekletce, in ko je zaslišalo jok, je pritegnilo tudi ono . . .

(Konec prih.)

Gazelica.

Nad horizont so mi beli oblaki priplavali,
tamkaj za barjem, nad Krimom so se poigravali.
Beli oblaki jesenski, objestno veseli,
vi pa gotovo sinoč ste pri ljubicah spavali!
Nismo pri ljubicah, pač pa pri svojem očetu,
pri oceanu se sivem sinoč smo zabavali:
pili smo grog in potem po valovih pijani
barčice pisane celo smo noč premetavali,
da so brezverci molili kot deca préd parkljem,
a kapitani preklinjali in obupavali.

Oton Zupančič.

Star ec.

Spisal Kres.

Modrooki pavlinček, krasen metulj, je sedel predrzno na širokokrajni klobuk starca Mihca Brenka ali po domače Pokalice.

»Oh, jej, jej, Marijanica!« je zaklical nežen otroški glas od desne strani.

»Saj res! Stojte, oče! . . .«

Brenk je postal, in v trenutku mu je odletel klobuk s plešaste glave. Prestrašen se je obrnil in milo gledal svoje že precej obrabljeno pokrivalo, ki je ležalo v cestnem prahu.

»Nerodnež nerodni! Pogledj no, kaj si naredil! Ali ne pobereš očetu klobuka?«

Star ec se je ozrl v stran, odkoder so prihajali milodoneči otroški in ženski glasovi, in opazil mlado, krasno grajsko pestunjo z detetom v naročju.

»Ne zamerite, oče!« je povzela z zvonkim glasom pestunja. »Naš Ivanček je hotel ujeti metulja, ki vam je sedel na klobuk! Po nerodnosti vam ga je zbil z glave!« Po bliskovo se je potem sklonila ter pobrala gologlavemu starcu pokrivalo.

»Hvala!« je zajecal le-ta, uprl pogled v krasni varuškin obraz, a takoj kakor v zadregi povесil oči in otrkaval cestni prah s klobuka.

»Ti služiš, kaj neda, za pestunjo v Griški grajščini? Ali so gospod grajščak doma?« je po kratkem molku zopet vprašal, pogledal deklico in zopet povесil oči . . .

»Oh seveda, seveda! Grajščak so tudi doma! — Česa pa želite?«

»Hm! Čul sem, da so začeli sekati gori v onem gozdu za gradom, in — jaz bi si naredil rad par butar za zimo!«

Brenk se je odkašljaj in odkoracal dalje proti gozdu z negotovimi koraki, s povešeno glavo, z nemirno utripajočim srcem. Ni se ozrl več na desno za lepo pestunjo na bogatem sadnem vrtu, ni se zmenil na levi za ribnik, v katerem se je zrcalilo jutranje soln ce, in nad katerim so krožile cvrčeče lastavice, loveč muha in kačje pastirje — ni se zmenil niti za snežnobelega laboda, ki je ponosno strepaval s perutnicama in se zibal po vodni gladini.

Pot se je polagomu vzdigovala v klanec, vodila starca še mimo divnega vrta, ki je mejil ob ribnik, in ga naposled privedla v grad.

Stari Mihec Brenk ali po domače Pokalica je bil precej imovit. Preprosta, toda lična hišica, v kateri je prebival s svojo družino, je stala nekoliko vzvišeno nad Prevojsko vasjo in potisnjeno nekoliko v stran. Zadaž jo je stražil gost bukov gozd, spredaj pa jo je zastiralo košato sadno drevje.

Star jedva dobrih petinpetdeset let, je nosil Brenk že tako upognjen hrbet, stopical že tako negotovo, kakor da bi jih imel osemdeset. —

Danes popoldne se je namenil v gozd. Ker je imel še nekaj opravila doma, je poslal sina Antona in šepavo sestro Nežo že nekoliko prej tja, žena in hčerki pa so odšle na polje.

Ko je opravil Brenk doma, je zadel sekuro na ramo, zaprl za seboj vrata in se odpravil proti vasi.

Premišljeno in počasi kakor navadno je stopal starec skozi vas, mimo župnišča in pokopališča in dalje navzgor proti gradu, za katerim se je košatil krasen, visok gozd, ki mu je sedaj pela smrtna pesem.

»Juhu! Juhe! Juhuhuhu!« mu je nenadoma zazvenelo nasproti, in lep kmetiški fant, Stržev France, s šopkom za klobukom in s cvetko na prsih, je prihitel navzdol po strmi poti. »Juhu! Juhuhuhu!« je zavriskal še enkrat krepko in glasno, tako da se je celo polgluhi Brenk prijel za uho.

»Da bi te račji kljun! Kaj pa vpiješ tako, kakor da bi te kdo drl!« zagodrnja nejevoljno starec, ustavi korak in zastavi prihajaču pot.

»Juhu! Kaj ne bi ukal, očka Pokalica! Ženim se, veste, ženim, očka! Juhu! Sedaj pa grem doli v župnišče h gospodu župniku prosit oklicev. Veste, tisto lepo Marijanico, ki služi gori v Griški grajščini, vzamem, in sedaj sem se ravnoker oglasil pri gospodu grajščaku!«

»Kaj, tisto grajsko pestunjo vzameš?« vpraša zategnjeno starec.

»Da, da, pestunjo! Nu, saj jo poznate! Dote sicer ne bode imela, toda saj je lepa in ljubka kakor sam angelček!«

»Da bi te račji kljun! Kje pa je doma?«

»Saj nima doma, očka Pokalica! Mati ji je umrla ob njenem porodu v ljubljanski bolnici, o očetu pa ni nikdar ničesar zvedela. Pred par meseci je stopila v grajščini v službo.«

»Pa kako se piše?«

»Strnad. Ta priimek ima po materi!«

»Strnad?« zajeca starec.

»Strnad, da! Pa z Bogom, oče Pokalica!« —

Starec je stopil v stran, veseli ženin pa je odhital nizdolu.

Kakor okamnel je ostal Brenk par trenotkov na mestu, potem pa je odstopical ves zamišljen dalje.

Marijanica Strnad! . . . Ali se ni tako pisala nekdanja njegova dekla? . . .

Gori v gozdu sta že marljivo vezala butare njegov sin Anton in šepasta sestra Neža.

»Oča Brenk, vi pa pojdite sem k temu-le borovcu! Anton in Neža že sama opravita na svojih mestih. Pa pazite, tu ravno sekajo!« je velel grajski gozdar Jaka.

Starec je prispel na ukazano mesto, snel počasi sekuro z rame in začel mehanično klestiti krive borove veje.

»Oča, pazite na to-le bukev, ki jo ravnokar podirajo!« ga zopet posvari gozdar.

Starcu so krožile nemirne misli po glavi. Enakomerno je pela njegova sekira, enakomerno so se cepile veje od raskavega debla. Gozdarjev opomin je preslišal.

»Umeknite se oča! Bukev pada!« je zaklicalo nenadoma več prestrašenih grl.

Brenk je skočil v stran, toda silna bukova veja ga je oprasnila po levi roki, da se mu je kri curkoma ulila.

»Za pet ran —!« je zastokal revež. »Anton, Neža, čujeta! Brž kako obvezilo!«

»O, za božjo Kriščevo voljo! Kaj pa nič ne paziš? O za živi svet!« je tarnala šepava Neža, popustila sekuro in krevsala proti bratu.

Sin Anton je prebledel, potem pa skočil za teto, ji z glave strgal ruto ter jo ovil okoli očetove roke.

Gozdar Jaka je tudi brž prihital z zamazano cunjjo in ustavil za silo kri.

* * *

Drugi dan ni mogel Brenk iz postelje. Roka, ki mu jo je žena še prejšnji večer skrbno previla, je vedno bolj otekala.

»Sedaj imam pa dovolj obotavljanja. Anton, teci brž po rano-celnika Ludvika v Trnjava! Takoj pri tej priči mora priti! Ne slušaj mi več očeta!« zapove nenadoma, energično skrbna Brenkovka sinu.

»Tristo zelenih! Saj še ni treba! Samo kožo mi je posnelo ono vražje drevo. V par dneh bo vse dobro«, zamrmra nejevoljno starec v postelji.

»Le pameten bodi, Mihec!« se oglasi šepava Neža, »Le pameten bodi, pravim, in ne brani se Ludvika! Glej, roka ti je že tako močno otekla, in celo vstati že ne moreš od slabosti! Anton, le pojdi!« —

Ranocelnik, resen, postaren mož, je kmalu prišel. Zmajujoč z glavo, je previl Brenku roko, potem pa poklical Brenkovko iz sobe.

»Vašemu možu se je kri zastrupila!« je dejal. »Gotovo se je ovil takrat, ko ga je bukev ranila, s kako nesnažno cunjo, in vi... vi... ste zamudili pravi čas! Da ste bili takoj včeraj po mene poslali, bi se že kaj bilo naredilo. Tako pa —!«

»Za Boga!« je vzkliknila prestrašena žena. »Za Boga, kaj je že tako pri kraju z njim?«

»Po pravici rečeno, jaz mu ne morem pomagati. Pošljite v mesto po zdravnika, toda pravim vam, da mu tudi ta ne pomore! Vendar pošljite ponj, da si bodete potem vsaj v svesti, da ste storili za moža, kar je bilo v vaši moči!«

»Da, da, takoj pošljem ponj!«

Stari Ludvik je odšel, Brenkovka je pa planila v sobo.

* * *

Tožno je zapel pozno popoldne veliki vaški zvon, tožno se je glasil cerkveni zvonček skozi vas, in od ust do ust je šla vest, da gredo obhajati starega Pokalico.

Po končanem svetem opravilu je stopil gospod župnik s cerkovnikom pred hišo in obstal.

»Čujte me, kaj vam pravim, oče cerkovnik! Jaz ostanem še nekaj časa tu, vi pa se oglasite pri Stržu in recite onemu Francetu, ki je bil včeraj v župnišču, naj pohiti nemudoma po svojo nevesto v grad in naj jo pripelje sem doli k Pokalici. Recite mu, da sem jaz tako velel. Pa naglo, naglo naj prideta, ker starec je skoro že v zadnjih hipih!« —

Jadrno je prispel Stržev France s svojo Marijanico k Brenkovemu domovju in stopil z njo vred v sobo.

Čudom so se jeli spogledovati domači, ki so bili zbrani okoli gospodarjeve postelje ob njunem prihodu, starcu pa je zažarelo vodeno, kalno oko.

»Stara, čuješ? Daj mi tisti denar, katerega sem izkupil zadnjič za v — voli . . . Čuješ?« je zašepetal polglasno.

Brenkovka je neverno zmajala z glavo, pogledala župnika, pogledala moža in mu prinesla denar iz skrinje v kotu.

»Na, Marijanica, to je tvoje! Vzemi to za doto in sprejmi — očetov blagoslov . . . In ti tudi, France! Veseli me, da vidim vaju oba skupaj!« . . .

Marijanica se ni genila.

»Vzemi! Vzemi, hčerka! Ne greni mi zadnje ure!« zašepeta zopet starec.

»Vzemi, Marijanica, in ne brani se!« deje častitljivi duhovnik.

Tresoč se po vsem telesu, je sprejela deklica tri stotake iz mrzle starčeve roke.

»Molite zame vsi — vsi!« . . .

Vsi so stali kakor okameneli . . .

Zunaj pa se je smehljalo nebo, in svetlo, jasno solnce je poljubljalo z zadnjimi prameni Prevojsko vas . . .

Serenada.

Devojčica moja, ti davno že spiš;
v zvoniku bije polnoči,
in v tvoji spalnici lučka bedi
in v tvoji spalnici paradiž.

Jaz grem vsak večer na božjo pot:
pod tvojim oknom grem vsak večer;
da najde duša moja mir,
grem vsak večer na božjo pot.

Čuj — posteljo tvojo zastražil je bog;
ob postelji tvoji kerub stoji,
in skozi temo se mu meč blesti,
in ta blesk je hladan in ta blesk je strog.

Le spavaj sladko, ti srček moj!
Pod tvojim oknom grem vsak večer,
in v moji duši sladak je mir,
dokler je bog otec stražnik tvoj.

Oton Zupančič.

LISTEK.

Cerkniško jezero. Spisal Jožef Žirovnik. Izdala in založila »Slovenska Matica«. Natisnila Blaznikova tiskarna. Mala 8°. Str. 107, pet pokrajinskih podob v tekstu in zemljevid: Cerkniško jezero in njega okolica, narisal A. Sitsch, natisnil E. Hölzel. (Konec.)

G. pisatelj si je sam tudi namenil, globlje pojasniti bistvo Cerkniškega jezera. Zatorej je označil posebnosti Kraškega sveta vobče takoj v početku svoje knjige, na strani 22. pa naravnost pravi, da namerava podati »popis resničnih vodnih razmer v C. kotlini, da se razširi pravo mnenje o tem skrivnostnem jezeru«. Na ta način je razmotrovanje pravilno razdeljeno. Kajti brez dvojbe je iskati uvetov nastanku in obstanku jezera z ene strani v kakovosti jezerskih tal, z druge pa v vodnih, in sicer v prvi vrsti v padavinskih razmerah. Vsekakor pa gosp. pisatelj ni dovolj opisal bistva kraševine. Na kakovih tleh da Cerkniško jezero stoji, to v vsej knjigi ni povedano. O padavinskih odnošajih pa je le rečeno, da se »velikanski prizor, ko nagloma narašča vodovje jezerskega kotla, vrši šele v dobi jesenskega deževja« (str. 56.). Mimogrede pisatelj nekje omenja tudi, da v okolici Snežnika »pade na leto največ dežja ne samo na Kranjskem, nego v vsej državi«. (Ta stavek se v celoti ne ujema z resnico.)

Ker gre za to, da se pojasni prezanimivi pojav v naši domovini, in ker se ni nadejati, da skoraj izide druga izdaja Žirovnikove monografije, bodi nam dovoljeno, da na tem mestu najprvo načrtamo posebnosti Kraškega sveta v najpoglavitejših potezih ter v zvezi s tem označimo tla Cerkniške kotline, potem pa pokažemo, kako so padavinske razmere na takovih tleh ustanovile presihajoče jezero.

Ozemlja, ki so zgrajena od čistega golega apnenca, so na njim lasten način izobrazena in sicer zato, ker je apnenec raztopen v taki vodi, ki ima v sebi kaj ogljikove kisline. Le-te pa dobi dežnica že, ko pada skozi zrak, še več pa, ko pronica skozi površne plasti tal, zlasti z rastlinami obraslih; kajti tu se vedno vrše kemijske presnove, ki proizvajajo ogljikovo kislino. Koder dežnica (ali snežnica) odteka čez visocča gola apnenčeva tla, odteče po črtah, ki so najugodnejše odtekanju. Pri tem raztopi nekoliko apnenca, in prihodnjič dežnica tem gotoveje odteče preko istih črt. Tako si izgloje ozke (do 10 metrov globoke) žlebiče, ki stoje drug tik drugega med ozkimi, ostrorobotimi grebeni. Imenujmo jih (dokler ne vemo narodnega izraza) glodine, razore, žlebiče ali zajede (nemško Karren, Schratzen). Z njimi pokriti prostori so glodišča, razorišča, žlebišča (Karrenfelder, Schratzenfelder). — Po manj strmih, položnih tleh odteka padavina polagoma, zatorej jih pa izdatneje izlizuje. V kraškem apnencu, ki je večinoma na vse strani z navpičnimi, poševnimi in vodoravnimi razpoklinami preprežen, izdolbe padavinska voda na površju manjše ali večje lijaste udrtine, katerim pravijo na Notranjskem »doline« — seveda le ondod, koder normalnih dolin sploh ne poznajo. (To ime je prešlo tudi v nemško knjištvo, ki govori o »Karstdolinen«.) V Istri jih imenujejo »dolce« (dolec, ca, pl. dolci), v Srbiji »vrtače«, v Dalmaciji »vrtline«, v jugozapadni Hrvaški »dulibe«. (Cvijić, l. c. str. 10.) — V posebnih okoliščinah (o katerih bomo še govorili) nastanejo dolge, ozke, nečkam podobne, zagrajene ali slepe doline, ali pa dolge in široke

kraške kotline; v Dalmaciji jih imenujejo »polja«, in odtod govori nemška geografska knjižnost o »Karstpoljen«. — S površja ponikne dežnica (oziroma snežnica) v razpoke apnenčevih tal in kroži potem pod zemeljskim površjem. Tu nadaljuje svoje kemijsko delo: s pomočjo ogljikove kisline raztaplja apnenec in odnaša raztopljeno snov. Vsled tega se širijo razpokline v podzemeljske votline in podzemeljske vodotoke. — Glodine, slepe doline ter kraške kotline na površju in pa podzemeljske votline ter podzemeljski vodotoki -- to so (po Cvijiću l. c.) znaki Kraškega sveta. Vobče so nasledek vodne topilne sile ali, kakor pravijo, učinek korozije. Da se tualitam strop podzemeljske votline udere in nastane pravi udor, to ni izključeno.

Žirovnikova knjiga ne opisuje kraških znakov po zasnovanem načrtu, vendar govori o njih prilično. Tako pripoveduje na strani 47., da voda izpodjeda temelje onih hrbtov, ki ločijo kotline od kotlin, in pristavlja, »da se bodo v tisočletjih udrli«. Ta sklep pa utemeljuje tako-le: »Voda ima namreč v sebi ogljeni kisik (!) in ta razjeda polagoma, toda stalno ogljenokisli apnenec (!) ... ter napravlja čimdalje večje jame in rove. Ta neprestana vodna sila deluje ob tokih navzgor, še bolj pa nizdolu in napravlja čimdalje širje in globlje robove« (!) etc. Ko bi bil g. pisatelj povedal, odkod je zajemal te nauke, bi vsaj njega ne zadevala odgovornost zanje! Dalje pravi: »Dokazano je, da so vsi dolci, dolci in vse rupe na Krasu nastali le tako, da se je strop udrl nad izlizano votlino«. Ta stavek je prav tako neistinit kakor oni, ki mu sledi in pravi, da je dinamiška delavnost vode ustvarila prirodni most v Škočjanu in pa orjaška skalna vrata Vranje jame pri Planini.

Prestopimo zopet k svojemu razmotrovanju!

Povsem drugačno je delovanje tekoče vode na nepropuščajočih tleh (ilovnatih, lapornatih, peščenčevih itd.). (G. Ž. rabi za »propuščajoč« napačni izraz »predoren« na str. 44.) Odtod voda ne deluje toliko kot kemijsko topilo, nego zlasti kot mehaniška moč. Ona odplahuje in odnaša prst, grušč in rahlo kamenje ter si s svojo in s pomočjo odnesenih snovi izstruži jarek, ki se polagoma širi, globi in daljša, da ga slednjič imenujemo dolino, in sicer izstružno ali erozijsko dolino. Sosednje doline se prilično združijo, da nastane dolinski, obenem vodotočni sistem, ki se spušča proti temu ali onemu morju ali jezeru itd. To so navadne ali normalne, odprte doline.

Naše Kraško ozemlje je večinoma zgrajeno iz propuščajočega apnenca. Njegove plasti so nakopičene stotine metrov na debelo. (Kras torej nikakor ni le »posut s sivim apnenikom, ki je v velikih kupih ali sem ter tja raztresen,« kakor pravi Žirovnikova knjiga na strani 5.!) Precejšnji kosi Krasa pa so zgrajeni iz bolj ali manj nepropuščajočih hribin. Le-tem je prišteti tudi grintavec (dolomit). Pravi kraški svet z imenovanimi znaki nahajamo le na propuščajočem apnenecu, na nepropuščajočih tleh pa vidimo površne vodotoke in normalne doline.

Posebne razmere nastanejo tam, kjer se obe vrsti tal dotikata. Notranjska Bistrica (Reka) na primer teče v normalni dolini, ki ima nepropuščajočo tla (iz bliša, to je peščenca, laporja itd.). Na obeh bregovih ji prihajajo dotoki, razvito je pravo rečje; nič ne spominja na Kras. Kakor hitro pa priteče Bistrica pri Vremu do apnenca, zareže vanj kratko, tesno strugo in v njej pri Škočjanu ponikne pod zemljo. Apnenec torej stori, da je Bistriška dolina zgrajena ali slepa dolina. Prav tako teče Pivka v široki, zeleni in obdelani bliševi dolini in sprejme Nanosico, ki ima sama več malih pritokov. Kakor hitro pa Pivka doseže

pri Postojini kretni apnenec, pomikne v znameniti Postojnski jami. Prav taki so v enakih odnošajih Pazenski potok v Istri, Temenica na Dolenjskem itd. V vseh teh zgledih se jasno kaže nasprotje nepropuščajočih tal, ki jih voda struži na površju in mehanično zareže vanje pravilne doline, in pa propuščajočega apnenca, ki ga voda izpira kemijsko v pre mnogih lijjastih kraških dolciah in v podzemeljskih vodotokih. Tu je prava kraška pustinja, tam so večinoma zelene oaze s tratami, poljem in gozdovi.

Dolomit vodo le malo propušča. Kjerkoli se zahaja ta hribina na Krasu, tam je le malo lijjastih »dolcev«; namesto njih so pravilne dolinske zareze, ki jih je izstružila površno tekoča voda.

Pivka, ki izgine pri Postojini v apnencu pod zemljo, pride zopet na površje pri Planini — kjer se apnenec umakne dolomitu. Potok — tu imenovan Unščica — izpira dolomitova tla s površja, kakor hitro pa dojde zopet do apnenca — to je pri Lanskem vrhu — ponikne pod zemljo ter priteče, kakor znano, iz apnenca pri Vrhniku kot Ljubljanica zopet na površje. Unščica si polzega struge ni le poglobila, nego jo je tudi razširila. V podzemeljskih odtokih se namreč voda v ožinah kaj lažko zajci; tedaj stopi v svojem površnem teku iz navadne struge, si jo razširi in obenem tu odloži s seboj prinesene trdne snovi. Tako je dolina dobila podobo kotline, in od naplavin se je uravnalo njeno dno. Tako je postala Unška kotlina. Umljivo je, da Unščica, tekoč po skero vodoravnih tleh, krone sedaj na desno, sedaj na levo in ima zatorej kačasto zavito strugo.

Prav podobno so nastale: nižina pri Logatcu, pri Stracu, pri Črnem vrhu, Zadlog in tudi — Cerkljiška kotlina. Prav njen nastanek razložiti, je smoter našega razmotrovanja, ki se v bistvu naslanja na imenovane vire (Cvijić, Kosmat l. c.).

Obsežna Cerkljiška kotlina je na meji med dolomitom in apnencem. Mejna črta teče od Hasberga preko Dolenje vasi in Dolenjega jezera proti jugovzhodu. Na vzhodni strani te črte je dolomit — gora Slivnica je od njega zgrajena — na zapadu pa apnenec, ki vrhuje v Javorniku. Vsi površni dotoki prihajajo z dolomita, in ko prestopijo apnenec, izginejo v ponorih. Ob jugovzhodnem in jugozapadnem robu Cerkljiške kotline pa prihajajo dotoki skero ravno tako iz Loške kotline in zapadne sosesčine, kakor prihaja Pivka v Unški kotlini zopet na dan. (Zatorej bi bilo prav, ako bi bil g. Žirovnik »studence in potože, ki tečejo v jezero« (stran 26.), ločil v dve skupini v označenem smislu.) Kolikor je Cerkljiška kotlina na dolomitovih tleh, je delo vodne erozije, kar pa je je na apnenih tleh, je učinek krhanja in podiranja izpodjednih apnenčevih plasti. (Na ta način se je tudi zgodilo, da je pritok in odtok Unščica dandanes sarezan že v apnenec, in takisto iztok notranjske Bistrice ni natanko na meji apnenca, nego se je zajedel globoko vanj.)

Podolžno os Cerkljiške kotline in nje smer določuje imenovana mejna črta, ki je po svojem postanku lomna črta, vzporedna z onim znamenitim prelomom zemeljske skorje, ki sega od Kobariča preko Tolmina, Idrije in Rakeka daleč proti jugovzhodu. (Glej »Zvon« l. 1895., stran 358.)

Sedaj umemo nastanek Cerkljiške kotline, nje oblike in smer, nje z naplavin uravnano dno in nje površne kakor tudi izpodzemeljske pritoke in ponore, umemo tudi kačasto zaviti tek jezerskega potoka, Lipsenjščice ter Žirovniščice. Pojasniti bi bilo še treba, kako je to, da nekatere jame požirajo

vodo, kadar upada jezero, ob deževju jo pa zopet dajejo iz sebe. Pisatelj naše monografije je to poskusil po svoje razložiti (na strani 57.). Ne glede na to, da se nam njegovo mnenje zdi nefizikalno, bi bili želeli, da bi bil vsaj zraven svojega sprejel v knjigo Hauerjevo pojasnilo, katero navaja Kraus l. c. na str. 55. Uverjeni smo, da bi razsodni čitatelji odobrili razlago tega strokovnjaka, ker je preprosta, fizikalno utemeljena in krajevnim prirodnim odnošajem prikrojena. Prostor nam ne dopušča, obe pojasnili navesti na tem mestu.

Razložiti nam je še drugo bistveno točko, namreč, zakaj se je v Cerknjski kotlini ustanovilo jezero in sicer presihajoče jezero.

To vprašanje je g. Žirovnik dovoljno rešil na podlagi Putikovih izvajanj. Temeljiteje pa bi bil g. pisatelj stvar razbistril, ako bi bil razložil padavinske razmere v okolišju Cerknjskega jezera. Točne podatke bi bil za ta namen dobil v obsežni, moderni klimatografiji Kranjske dežele, ki jo je priobčilo naše edino domoznansveno društvo, Muzejsko društvo v Ljubljani. Dotično poglavje je objavljeno v nemških izvestjih njegovih l. 1894.—1896.! Daje pa podlago nastopnemu umovanju:

Jezero bi brez dvojbe ne bilo nastalo, ako bi v ozemlju Cerknjske kotline padavina bila pičila. Pa celo obilna padavina bi ceteris paribus ne ustvarila presihajočega jezera, ako bi bila enakomerna vse leto. Nasproti tem domnevam so dejanske razmere v istini take, da nam je umljiv sedanji položaj. V imenovani klimatografiji je (v IV. delu, 3. poglavju) izkazano, da dobivajo kraji med Cerknico in Snežnikom povprek na leto zelo mnogo padavine, in sicer nad poldrugim meter v Loški kotlini in celo nad dva metra ob severnem znožju Snežnika, odkoder voda odteka proti Cerknici. (To se pravi: $1\frac{1}{2}$, oziroma 2 metra na debelo bi tla pokrivala izpodnebna voda — dež in snežnica — ako je ne bi nič odteklo.) Pade pa je po zimi 22, spomladi 27, po letu 16, a jeseni 35% celotne množine. Umljivo je torej, da vsled obilnega jesenskega deževja v malih kraških kotlinah, n. pr. Unški, Račenski itd., ponori ne morejo sprejeti toliko vode, kolikor je priteče. Zato nastanejo v njih povodnji. V velikanski Cerknjski kotlini pa tedaj neki priteče »v jezero vsako sekundo 155 m³ vode, a odteči je more v istem času le 85 m³«. (Tako uči g. Žirovnik na str. 57., žal, da ni povedal, od kod je vzel ta števila, katera more menda le obilen strokovnjaški trud izračunati.) Tedaj zastane toliko vode, da šele v naslednjem poletju izgine v ponore. Kajti čeprav med zimo in spomladi odteka, vendar se nateče v jezero ob enem toliko nove padavine, da se šele v naslednji, najmanj deževni letni dobi izprazni. Te razmere — tukaj le v poglavitnih potezah očitane — so učinile, da se je ustanovilo v Cerknjski kotlini presihajoče jezero.

Še eno uganko vidi g. Žirovnik v razmerah čudovitega jezera. Nje rešitev smemo imenovati najnesrečnejšo misel v vsej knjigi. Stvar je ta: G. pisatelju se zdi odtok jezera nerazmerno majhen. Velika množina vode ponikne v Cerknjski kotlini, a jako malo je prihaja pri Planini na dan. Ne preostaje nam torej drugega — meni g. pisatelj — nego da si mislimo pod jezerom veliko podzemeljsko jezero, večje od nadzemeljskega. Vanje se velik del jezerske vode izliva ob odtoku, in iz njega zopet priteka ob večjem dotoku ali ob večji zračni napetosti zopet na dan (str. 51.). Pisatelj menda ni premišljal podrobneje, kako bi se izpraznjevalo podzemeljsko jezero; sicer bi se bil prepričal, da tega ne more zvršiti ne večji dotok ne večja zračna napetost. Vsaj nam se to zdi fizikalno nemogoče. Naj li v podzemeljski kotlini zaprti zrak pridobi višjo napetost?

Saj je vendar strop kotline propustljiv: skozi njega vodi je ponori! Ali meni g. pisatelj, da višje barometrovo stanje nad Cerknico tako deluje? Saj se vendar istočasno dvigne zračni tlak v Planinski kotlini skoro enoliko! Kako bi večji dotok izpraznjeval podzemeljsko jezero, tega si ne moremo predočiti. Izmed obeh »dokazov«, ki naj čitatelja prepričata o istinitosti podzemeljskega jezera, prvi ne velja; kajti dokazuje le, da se v Vodonosu in Rešetu ob povečanju podzemeljski odtok vode zajeti — brez dvojbe v ožinah. Drugi dokaz pa nikakor ni utemeljen na »prirodoslovni zakon«, nego je gola fraza — to pa šele, če popravimo v njem neodpustni lapsus calami, vsled katerega je v knjigi črno na belem, »da stoji Cerkniška kotlina glede na odtokanje vode toliko za Ljubljanskim barjem, kakor barje za Kočevsko in Dobrepoljsko kotlino« (str. 52.)!!

Neumljivo nam je, kako se je sploh utegnila poroditi misel, da je lažje razložiti odtok dveh jezer, nadzemeljskega in podzemeljskega, nego odtok samo nadzemeljskega!

Ta uganka je menda le na videz uganka. »Nerazmernost« med množico jezerske vode in pičlostjo odtoka pri Planini se pač v prvi vrsti kolikortoliko izravna z nasprotno nerazmernostjo, ki biva med časom, ki jezeru vode privaja, in onim, ki jo odvaja. Jezero se namreč primeroma kratek čas polni, odtoka pa večji del leta. Po izkazih imenovane klimatografije Kranjske dežele (IV. del, 21. poglavje) smemo soditi, da v Cerkniški kotlini dežuje (ali sneži) povprek na leto vse skupaj približno devetsto ur. Jezerska voda pa odtoka vobče vse leto, to je $365 \times 24 = 8760$ ur. V skoro desetkrat tolikem času utegne torej velika množina vode odteči skozi tesni profil male struge. Imenovani števili bo treba sicer bolj ali manj premeniti, da se razmerje izrazi natančno, ali končni uspeh ostane najbrže bistveno isti. Pa še nekaj hodi v poštev. Nihče ne trdi, da mora vsaka kapljica jezerske vode priti v Unščico. Neznane množine odtoka po razpokah apnenčevih tal in se povsem umaknejo človeškemu zasledovanju.

G. Žirovnik bi se bil marsikateremu svojih čitateljev prikupil, ako bi bil uvrstil v svojo monografijo tudi to-le splošno zanimivo posebnost. Profesor E. Brückner je v obsežni razpravi (priobčeni v Penckovih Geograph. Abhnd. 1889) dokazoval, da podnebje ni stalno, nego koleba. Tako na primer so bila leta 1831.—1840. topla in suha, leta 1841.—1855. hladna in mokra, leta 1856. do 1870. zopet topla in suha, in leta 1871.—1885. hladna in mokra. Proti koncu stoletja se bodo vrstila vobče topla in suha leta. Eden kolebaj traja približno 35 let. Brückner je izkušal to kolebanje dokazati na podlagi obsežnega gradiva, nabranega iz vseh delov sveta od leta 1700. dalje. Uporabil je tudi podatke, katere je bil prijavil Sieger o kolebanju Cerkniškega jezera v tem stoletju. In glej! ti podatki povsem podpirajo Brücknerjevo dokazovanje. Jezero je bilo visoko v letih 1801.—1803., 1820., je upadalo do l. 1834., 1835., nato je raslo ter je bilo visoko v letih 1845., 1851., 1852., potem je zopet upadalo in je bilo zelo nizko v letih 1857., 1868. in 1871., odlej je zopet raslo in je bilo visoko v letih 1876.—1879., 1887., 1888. Kolebanje padavine po Kranjskem itd. dokazujejo tudi podatki naših meteoroloških opazovališč. Glej »Klima von Krain« IV. 8.

S temi opazkami zaključujemo razgovor o prvem oddelku Žirovnikove monografije. On opisuje na 72 straneh večinoma, morfološke in hidrografske razmere in je najobsežnejši ter najvažnejši. Zatorej smo se tudi mi bavili toliko z njegovimi poglavitnimi točkami; v podrobnosti se ne utegnemo spuščati, dasi bi imeli marsikje kaj priporiniti.

Naslednjih 30 strani je posvečenih živalstvu Cerknškega jezera, kolikor zanima lovca in ribiča. Popisan je mično in z živim zanimanjem lov na ribe in na vodne ptice. »Prebivalci okoli jezera so malo ne vsi, lovci. Od sedemletnega fantiča do osivelega starega moža — vsaki si pomore z lovom k življenju ali si z njim napravlja zabavo.«

Nekaj »praktiške« botanike je knjiga omenila že na straneh 52.—54.

Pisatelj je ob teh prilikah obenem srečno označil vpliv, ki ga ima jezero na način življenja prebivalcev ob njem — pravih jezercev.

Izmed rib, ki bivajo v velikanskem cerknškem ribnjaku, omenja knjiga le četverih (ščuk, linjev, menkov in klenov). Pisatelju je menda neznana lepa razprava našega rojaka J. Glowackega »Die Fische der Save und des Isonzo« v letnem izveščju celjske spodnje gimnazije l. 1896., dasi je bila naznanjena v nemških izveščjih Muzejskega društva kranjskega. Glowacki pravi, da ima Cerknško jezero prav bogato ribjo favno, in vendar ni v njem posebnih ribjih vrst. Jezerske ribe so ribe savskega rečja. To je čudno, ker je jezero z Ljubljano v zvezi le po dolgih podzemeljskih vodotokih. Moramo si misliti, da ribe vendarle po teh potih prilično prihajajo v jezero. V podzemeljskih votlinah bivajo tudi, kadar je jezero suho.

Knjige III., obenem sklepni del navaja na petih straneh (102.—107.) veleromantično ljubavno tragedijo med mladim Stebrčanom in lepo hčerjo Karloško. Ako je snov pripovedki nastala v pesniški domišljiji pisateljevi, tedaj zemljepisna monografija ni primeren kraj za njo; ako pa je vzeta iz naroda, tedaj jo je pisatelj z vso pravico navedel in se prikupil z njo marsikateremu čitatelju. Toda — zakaj g. pisatelj zopet ni označil vira, ki je tudi tu bistvenega pomena!

Odkod so čedne, v knjigo sprejete ilustracije, to ni nikjer povedano. Najbrže so posnete po fotografijah.

Prav lično zvršeni zemljevid na koncu knjige je risal A. Sitsch, rečeno pa ni nikjer, odkod ga je prerisal. Izvirnik mu je menda bil »Zemljevid logaškega in postojnskega poglavarstva in šolskega okraja«, založil okrajni šolski svet logaški; risan je v ces. kralj. vojaško-zemljepisnem zavodu na Dunaju; merilo 1 : 40.000.

Turist, ki s Sitschevim zemljevidom v roki prvič hodi z Rakeka proti Škocjanu ali nasprotno, občuti neprijetno majhno nedostatnost njegovo. V njem namreč ni začrtana pot, ki vodi od cestnega ovinka pri Škocjanu proti severo-severo-vzhodu do ovinka gozdne poti in je najkrajša zveza med Rakekom in Škocjanom. Zemljevid tudi sicer ni dovolj skrbno prirejen za svoj namen. Kdor čitajoč knjigo rabi zemljevid, je menda tolikrat razočaran kakor zadovoljen; kajti izmed jam, studencev, požiralnikov, imenovanih v tekstu, premnogih ne najde v zemljevidu. Ako bi v njem bil zabeležen sedanji položaj vestno in v vseh v tekstu imenovanih podrobnostih, bi bilo možno zasledovati premembe, katere ustanovi neprestano delujoča narava v jezerišču in poleg njega v prihodnjih desetletjih in stoletjih. Tako bi bil zemljevid — skrbneje prirejen — pridobil obenem trajno vrednost.

Slednjič pogrešamo v knjigi vsebinskega kazala, ki bi lajšalo njeno uporabo. Nezadovoljni smo tudi z naslovnim listom, ker je preskromen. Zakaj ni na njem povedano, da ima knjiga podobe, koliko jih je in kakšnih, in da je vrhutega opremljena celo z zemljevidom v merilu 1 : 40.000?

Sklepajoč razgovor o lični knjigi, menimo, da smemo in moramo čvrsto naglasiti to-le: Ne hvala ne graja, kolikor smo je izrekli, ni namenjena edino pisatelju g. Žirovniku. Mi bi celo radi videli, ako bi se dala hvala pripisati kolikor moči gospodu Žirovniku, graja pa nekemu drugemu! Knjige ne smemo namreč soditi le po naslovnem listu: »Cerkniško jezero. Spisal Jožef Žirovnik. V Ljubljani, 1898«. Ne prezirimo, da stoji pred njim drug naslovni list, ki se glasi: »Zabavna knjižnica. Založila in na svetlo dala »Slovenska Matica«.« Ako je poučni, domoznanski spis v zadregi bil postavljen na mesto zabavnega — uklonimo se sili dotičnih razmer! Nikakor pa ne moremo odobravati, da (po svoji strogosti sloveči) književni odbor »Slov. Maticе« — če se hudo ne motimo — ni izpolnil svoje dolžnosti kot dobrohoten svetovalec nasproti pisatelju, ki se je z ljubeznijo lotil domoznanskega predmeta, takega, »ki ugaja potrebam slovenskega naroda ter zaradi svoje občne zanimivosti prija večini Matičinih društvenikov« — a ni imel prilike, seznaniti se z vso literaturo o njem. Ako bi bil g. pisatelj opozorjen vsaj na razprave, ki smo jih imenovali v pričujoči oceni, bi si bil brez dvojbe s slastjo prisvojil njih nauke ter bi bil z razširjenim in poglobljenim znanjem temeljito predelal svoj rokopis in Matičarjem podal knjigo, ustrežajočo modernim zahtevam; le-te pa so za Slovence iste, kakor za druge napredne narode.

Ferd. Seidl.

»Seveda »bralec« in še marsikaj.« Napisal Fr. Ilešič, c. kr. prof. v Ljubljani. Ponatis iz »Popotnika«. Maribor. Tiskala tiskarna sv. Cirila. — Cena 20 kr. Na prodaj pri knjigotržcu L. Schwentnerju v Ljubljani. — Prof. Ilešič razpravlja v tej brošuri na 17 strah Levčev »Pravopis«, Peruškov spis »Bravec ali bralec?« ter duhovito dokazuje z znanstvenega in praktičnega stališča, da je pravilno pisati »bralec«, ne »bravec«, da je olikano govoriti »bralca«, ne »braveca«. Obenem je g. pisatelj prav temeljito razbistril nekatere napačne nazore v Peruškovi brošuri ter popolnoma omajal dokaj pravil v Levčevem »Pravopisu«, zlasti tisti nepremišljeni § 11. o izreki *l-a*. Radi pritrjujemo prof. Ilešiču, da »naš knjižni jezik je že izdavnica zasnovan na *l-u*, in da ta osnova se mu naj utrdi, ker je edini pomoček edinosti in skupnosti...«. Razprava Ilešičeva je iznova dokazala, da bo »Pravopis« korenito preosnovati za drugo izdanje.

S.

Slovenica. Pod tem zaglavjem je priobčil učeni naš rojak prof. Ilešič v XXI. zvezku Jagičevega zbornika »Archiv für slavische Philologie« (str. 199.—212.) štiri črtice o narečju, ki ga govore v Št. Jurju ob Ščavnici na Štajerskem. Razpravlja pa v njih vokalno harmonijo (asimilacijo), oziroma epentezo (blüze = blizu, znave = znova, bujti = ubiti, vojniti = uveniti), izpremembo prefiksov *u*, *v* in *ez* (*u*, *vz*, *vazz*) v začetku besed, zlogotvorni *r*, srednji spol nekaterih ženskih samostalnikov v množini in določno ter nedoločno obliko pridevnikov v imen. edn. m. spola. Opredelba pridevnikov v tem oziru je jako zanimiva in priča o temeljitem znanju učenega jezikoslovca. Navedene črtice, ki so vrlo poučne, so izšle tudi v posebnih odtiskih, ki jih prodaja knjigotržec L. Schwentner v Ljubljani po 20 kr. S.

Slovensko gledališče. I. Dramske predstave. S kakimi pogoji se smejo preložene igre lokalizovati? Je tako lokalizovanje sploh dovoljeno, in eventualno, kako daleč sme, segati? Ta vprašanja so se mi nehote vsiljevala pri prvih dveh dramskih predstavah v letošnji sezoni, in povedati moram že naprej, da si natančno, vsobsežno na ta vprašanja nisem vedel odgovoriti. Navzlic temu

pa se mi zdi dovolj važno, da razložim nekatere svoje misli o tem; morda nam kdo drugi jasno odgovori.

Pri otvoritveni predstavi dne 21. septembra t. j. smo videli prvokrat na našem odru »Vaškega podobarja«, narodno igro s petjem v 5 dejanjih, ki sta jo spisala L. Ganghofer in J. Neuert, dne 23. septembra pa takisto prvokrat »Potovanje gospoda Fajdige«, veseloigro v 4 dejanjih, prirejeno po francoskem izvirniku Evg. Labicheja in Edv. Martina za slovenski oder. Prva igra se vrši na Gorenjskem, druga v Ljubljani in v Bohinju, obe sta torej prestavljeni s tujih na domača tla. Pri »Vaškem podobarju« nam lokalizovanje ni hotelo nikakor ugajati, pri »Potovanju gospoda Fajdige« pa smo se z njim skoro docela sprijaznili. Od kod to?

Ako vse dobro premislimo, moramo reči, da bi se drame sploh ne smele lokalizovati. Se li mari ne dela krivica pisatelju, ki nam je hotel podati neki »milieu«, ki je opremil svoje delo s specifičnim koloritom, ako napravi prelagatelj iz njegovega proizvoda nekaj povsem novega, ako obdrži morda samo ogrodje izvirnikovo, dočim nadomesti najpoglavitnejše, to je tisto, kar pomeni življenje, z nečim povsem novim? In ali mari ni že samo na sebi čudno, ako se hoče prilagoditi dejanje, ki more vzkleti n. pr. samo pod velikomestnim podnebjem, razmeram, kakršne so v kakem filistrskem provincialnem mestu? . . .

Pravzaprav je torej lokalizovanje iger nekaj nenaravnega. Kakor n. pr. ne lokalizujemo iz tujih jezikov preloženih romanov, tako bi tudi dramatičnih proizvodov ne smeli lokalizovati. Vsak pisatelj sme zahtevati po pravici, da se njegovo delo pušča tudi v prevodu tako, kakršno je, da se njegovim slikam ne privedajo barve, katerih jim ni hotel dati.

Navzlic tem svojim nazorom ne moremo zameriti onim, ki dajo semintja kakemu tujemu dramatičnemu proizvodu domače lice, ker vemo, da imajo tehovite vzroke za to. V kolikor jih pri tem vodi misel, da treba napraviti tujo duševno hrano našemu občinstvu na ta način užitno, jim seveda ne moremo pritegniti; kajti vsak pravi umotvor ima na sebi znake lokalnosti in individualnosti, in mika nas na njem morda baš to, kar ima za nas tujega, nenavadnega. Tudi je umetnost kolikor toliko sredstvo, s katerim širimo svoje duševno obzorje, in če gremo v gledališče k francoski igri, hočemo pač videti francosko življenje, a ne kakega drugega! Toda še neki drugi vzrok je, ki je bil vsaj pri nas gotovo najbolj odločilen, da so začeli lokalizovati igre, in sicer ta, da imamo premalo splošno omikanih igralcev, premalo takih igralcev, ki bi poznali svet tako, da bi se mogli vživiti v vsako ulogo. Bolje torej, da se igra lokalizuje ter našim igralcem omogoči, da nam predstavljajo ljudi, nego da bi gledali morda na odru karikature . . .

To je torej vzrok, katerega priznavamo tudi mi; vendar menimo še vedno, da treba lokalizovanje omejiti kolikor mogoče, in da treba lokalizovati jako previdno in s finim taktom. Da se Shakespearjeve, Schillerjeve ali Goethejeve drame ne morejo lokalizovati, je pač vsakomu jasno. Sploh je videti, da prija lokalizovanje samo dramam nižje vrste, in še tem le z gotovimi pogoji.

Povsemtem menimo, da bi bilo boljše, če bi se dejanje »Vaškega podobarja« ne bilo prestavilo na gorenjska tla. In zakaj? Zato, ker je po naših mislih nemogoče, da bi se to dejanje vršilo na Gorenjskem kje, nemogoče radi tega, ker mislijo, čutijo in govore naši Gorenjci vse drugače, nego ljudje v »Vaškem podobarju«. Da nam intendantca uprizarja tudi take igre, ji prav radi

odpuščamo, ker vemo, da enemu dela našega občinstva zares ugajajo, toda čemu presajati dejanje v kraje, ki so mu neprikladni, ter nam vzbujati s tem upravičene dvojbe in pomisleke glede istinitosti tega, kar se prikazuje našim očem. Dejanje bi se nam zdelo morda verjetnejše, če bi bil kraj, kjer se vrši, tedoloček. Sicer pa v »Vaškem podobarju« sploh ne gledamo pristnega življenja, tudi nemškega ne, kajti vse v tej igri opominja preveč na lažimcnost Marlittino in Birch-Pfeifferičino. Zatorej tudi ni bilo vredno prelagati igre, in to toliko manj, ker je tudi sicer precej plitev dramatiški tvor. Tako dolgočasne občinske seje, kakršno nam predočujeta nemška pisatelja v tekem dejanju, se vsaj pri nas nikdar ne dogajajo. Tudi sredstva, s katerimi hočeta pisatelja učinkovati, so skrajno primitivna in okorna. Kjer dejanje odreče, se oglesi harmonika, se zapleše nekoliko in zapoje, in občinstvo mora biti zadovoljno! Seveda, harmonika, petje, ukanje in ples, vse to je dovoljeno na odru, vse to sme uporabljati dramatiški pisatelj, vendar ne iz gola stremljenja po učinku!

»Potovanje gospoda Fajdige« nam je bilo v vsakem oziru bolj všeč. Dejanje sicer tudi tu ni kdo ve kako dramatično, a je vsekakor naravnejše, nego v »Vaškem podobarju«. Baš to je morda nekoliko vzrok, da si laglje predstavljamo, da se »Potovanje gospoda Fajdige« vrši na naših tleh, nego dejanje »Vaškega podobarja«. Poglavitni vzrok temu pa je ta, da se ljudje, kakršen je »gospod Fajdiga«, nahajajo povsod, kakor na Francoskem, tako tudi pri nas na Slovenskem. Zato se je lokalizovanje te igre zares obneslo in sicer tem bolj, ker je bila pri tem delavna jako spretna roka. Vsekakor pa treba natanko preudariti vse okolnosti, predno se kdo odloči, presaditi tuj dramatiški proizvod na domača tla!

Igrali so obe omenjeni igri prav dobro. V prvi nam samo g. Housa ni ugajal, ker njegov kozji pastir je bil vendarle nekoliko preveč podoben kakemu clownu, v drugi pa je kazil predstavo gospod Danilo (Hinko Zmaj), ki deloma ni znač, deloma pa razumel ni svoje vloge. Odlikoval se je v drugi igri gospod Verovšek, ki je »gospoda Fajdiga« imenitno pogodil ter poleg gospoda Inemanna (stotnik Golob) najbolj pripomogel, da je predstava tako lepo uspela.

Enodejanka »Sama med seboj« (spisal Fulda), katero so predstavljali prvič na našem odru dne 26. septembra t. l., je četrta salonska igrca. Dasi je dejanje precej suhotno, se odlikuje pa vendar po mnogih istinitih in baš radi tega učinkujočih momentih iz zasebne prizornice dveh mladih zakoncev. Hipni preobrat v nazorih mlade ženice je seveda nekoliko pre malo utemeljen; tudi je dejanje nekoliko preveč raztegnjeno. Sicer je treba to izredno igrco dobro premišljeno izvajati, in poglavitne vloge morajo biti poverjene inteligentnim igralcem, če naj uspe. Z gospo Polakovo in gospodom Inemannom smo bili vobče prav zadovoljni, dasi se je »Hermína« semiatja včasih malo preveč namrdnila; g. Inemanna pa se vloge te vrste ne prilježajo kaj posebno.

Dne 5. oktobra j. l. pa smo videli prvič na našem odru znamenito Langmannovo dramo: »Jernej Turazer«. Kar se je zadnja leta spisalo v nemškem jeziku realističnih dram, nobena si ni priborila tako splošnega priznanja kakor ta, in ko so lani na Duraju prisodili Hauptmannu za njegovo dramo »Fuhrmann Henschel«, če se ne motim, Schillerjevo nagrado 2000 gid., so se čuli teatroviti glasovi, ki so se čudili, da se ni nagrada priznala Langmannu za »Jerneja Turazerja«.

Langmann je s tem delom pokazal res izredno lep dramatiški talent. Posedel je s srečno roko v življenje ter nam predočil nekoliko prizorov, katerih vplivu se ne moremo odtegniti, in če bi bili še toliko nasprotniki realističnih dramatičnih proizvodov. Vse kaže, da je Langmann fin opazovatelj življenja, in da se zna poglobiti tudi v duševno stanje ljudi, katerih zunanje početje opazuje. Tam seveda, kjer se godi dejanje med štirimi stenami, in kamor torej njegov pogled ni mogel prodirati tako lahko, postane semtertja nekoliko šablonski, a tudi tu je dokazal, da pozna ljudi popolnoma. Duševni boj Turazerjev, predno se odloči sprejeti Judeževe groše, kakor tudi njegov kes po storjenem dejanju, nam je naslikal pisatelj z jako živimi bojami. Posebno dobro je pogodil tudi značaj Turazerjeve soproge. Njena logika je zares nekaj pristno ženskega.

Igra bi pa bila še boljša, ako ne bi bila zgrajena na tako dvomljivih premisah. Vse dejanje se opira namreč na to, da toži delavka Ana Zarnikova mojstra Klepla, katerega vsi delavci radi njegove krvoločnosti sovražijo in zaradi katerega menda tudi štrajkajo, ko se igra prične. Delavci se nadejajo, da izpodkopljejo s to tožbo Kleplu tla ter ga odpravijo iz tvornice. Vsi se zaupno obračajo na Turazerja, ki je slučajno slišal besede, zaradi katerih toži Ana Klepla, in ki torej lahko izpriča krivdo njegovo. A če nas pisatelj že s tem ni preveril, da bi imela eventualna obsodba Kleplova res zaželjeni uspeh, se nam vidi pa še bolj čudno, da pride Klepel k Turazerju ter ga izkuša zapeljati v krivo pričanje, da torej stori zločin, ki je nemara večji, nego oni, radi katerega je tožen, ter nastavi na ta način sam sebi past, v katero bi se tudi prav gotovo ujel, ako bi Turazer le hotel, kajti Turazerju bi bilo treba samo vzeti denar, potem pa ga pokazati pred sodiščem, in Klepel bi bil izgubljen. Stvar se ne da drugače razlagati, nego da je bil Klepel docela prepričan, da doseže svoj namen z denarjem. To prepričanje pa, ki se vsiljuje nchote tudi vsakemu mislečemu gledalcu, slabi precej dramatično moč igre.

Kak pisatelj prejšnje dobe bi nam bil v Turazerju pokazal junaka, ki se navzlic bedi, v kateri živi, navzlic prigovarjanju žene ne vda zapeljivcu in ki z zaničevanjem zavrne ponujani mu denar. Da se nahajajo na svetu tudi taki junaki, o tem ni dvojiti, a Langmann ni hotel v Turazerju pokazati kakega izrednega človeka, temveč vzbuditi nam je hotel sočutje do človeka, kakršnih je okrog nas vse polno; kajti izmed vseh njegovih tovarišev - trpinov ni bil morda nič eden, ki bi bil na njegovem mestu ravnal drugače, čeprav mu žvižgajo, ga zasramujejo ter se zgražajo nad njegovim početjem. Kakor moderni umetniki sploh, tako tudi Langmann ni stremil po nenavadnem, ampak postavil se je na širše človeško stališče. Mi bi mu tega ne zamerili, ko ne bi bil naposled storil iz Turazerja vendarle — »junaka«. Po hudem srčnem boju se ovadi Turazer sam sodišču, a da se povzpne do tega herojskega čina, treba je bilo očitne kazni božje! To je sicer značilno za Turazerja, a dramatično ni. Da umrjeta hkratu oba otroka, je nekaj moderni »deus ex machina«. Sicer izkuša pisatelj spraviti smrt otročičev v vzročno zvezo s Turazerjevim dejanjem. Za denar, s katerim se je bil dal podmititi, je velel namreč ženi nakupiti raznih jestvin; otroka sta se — preobjedla in umrla. Taka smrt je že sama na sebi vsekakor jako nenavadna. A recimo, da je jed pokopala starejšega sinka, ki si je bil ravno opomogel po daljši bolezni in mu je bil želodec torej morda še slaboten, nikakor pa si ne moremo misliti, zakaj bi bil moral umreti tudi otrok — dojenček; kajti nemogoče se nam zdi, da bi bili tako otroče pitali s klobasicami,

smokvami in dragimi takimi stvarmi, katerih se je bil začel odrasli deček. — To so nekateri pomisleki, ki se nam vzbujajo pri Langmannovi igri . . .

Predstavljal so »Jerneja Turazarja« pri nas bolj, nego smo pričakovali. Odlikovala sta se zlasti gospod Inemann v naslovni vlogi in pa gospa Polakova (Marija), ki je skrbela za to, da je bilo vselej o pravem času živahno in burno na odru. A tudi vsi drugi, tako posebno gospa Danilova (žena Turazarjeva) in gospod Deyl (Martin), so igrali vrlo. Skratka, bila je to jako lepa uprizoritev moderne igre, na katero smo lahko ponosni . . .

Izreden užitek so imeli vsi tisti, katerim je pri srcu razvoj domačega dramatičnega slovstva, dne 10. oktobra t. l., ko so se uprizorili prvičkrat »Logarjevi«, obraz iz domačega življenja v štirih slikah, spisal Jos. Stritar. Prepričlo odmerjeni prostor nam ne dopušča, da bi navedli vsebino tega najnovejšega domačega proizvoda. Sicer pa nam Stritar v tej igri ni povedal kdo ve koliko novega. Sprejel je vanjo dobršen del svojih »Sodnikovih«, a posameznosti spominjajo na »Hudega strica«, na »Nosana« in morda še na kak drug spis Stritarjev. Toda to ni ravno pregrešek. Če sme pisatelj dramatisovati svoj roman ter ga podati kot čisto novo delo, je gotovo dovoljeno tudi kaj takega, kar je storil Stritar.

Igra nikakor ni vzorne osnovana. Vse kaže, da je Stritar ni bil namenil za oder. Posamezna dejanja — eno so celo črtali, ne da bi se igri to kako poznalo — so med sabo v precej rahli organski zvezi, in to je bilo menda tudi vzrok, da so dejanja prekratili v slike ter jim dali po naši sodbi ne baš posebno značilne naslove. Mi s tem nismo prav zadovoljni, in sicer radi tega ne, ker so bili taki naslovi dozdej v navadi le pri dramatičnih nestvorih, s katerimi Stritarjeve igre vendar ne gre vsporejati.

Največja hiba Stritarjeve drame je pač ta, da nam prijavlja skoro same dovršene stvari. Dejanje se mora razvijati na odru, a v »Logarjevih« je skoro že vse končano, in samo posienki nam kažejo, kako se je zgodilo to in ono. Najbolj pa nas je razočaral Stritar v drugem dejanju, v katerem nzs je privedel na Dunaj v vasele študentovsko družbo. Tu bi nam bil moral pokazati od vsch strani Logarjevega študenta, okoli katerega se suče v igri ves pogovor take kakor vreteno okoli osi; za očitjem pa vidimo sarco tihoga, molčečega, skoro apatičnega človeka. Baš tu bi nam bil moral Stritar predstaviti Janka takega, kakršnega poznamo iz pripovedovanja. A ta Janko nam je tu, in čudom se popraščujemo: Kaj, to je Logarjev Janko? Mogoče, da je tudi gosp. Inemann, ki je Janko igral, nekoliko kriv — maska njegova vsaj nikakor ni bila prikladna — toda Janko je vsekakor preveč pasiven; govore in nastopajo največ le njegovi tovariši, on pa skoraj molči in ždi. V tretjem dejanju, ko so ga prignali domov, je seveda lahko potrt, klavna in upramenjen! Nekoliko več kontrasta med Jankom v veseli študentovski družbi in med bolnim, poruženim in skesanim Jankom v tretjem dejanju bi torej igri nikakor ne bilo na škodo.

Navzlic navedenim hibam pa, ki se utajiti ne dajo, smo bili »Logarjevih« vendar presrečno veseli; da, povsod ondi, kjer se igra vrši iz domačih tleh, sme se naravnost navdaševali ranje. To so bili naši ljudje, to je bila naša kri na odru, in zato nam je sogla vsaka beseda tako v srce, zato smo imeli — ne sramujemo se povedati tega — solze v očeh!

Seveda si je mislil Stritar svoje junake še malce drugačne, nego smo jih videli na odru mi. Naši igralci niso igrali slabo, ne, večinoma so se vprav od-

likovali, zlasti gospod Verovšek, ki je igral starega Logarja s finim razumom in pravim temperamentom, in pa gospa Palakova, ki je bila jako prisrčna Lenka; toda pravi Laščani, katere je imel pred očmi Stritar, to vendar niso bili. Nihče ne bi verjel, koliko je zavisno od tega, s kakim naglasom, s kakim izrazom v obrazu se izgovori kak stavek! Zlasti humor se razodeva včasih bolj v mimičnih potezah, nego v besedah . . . Naravnost ponosrečen pa se nam je zdel navzlic dobri maski gospoda House Pikin Jožek. Nam, ki smo Pikinega Jožka še poznali, pač pristaja ta sodba; a s tem nočemo ničesar očitati gospodu Housi, ker bi bilo naravnost veliko čudo, ako bi bil on, rojen Čeh, ki živi šele malo časa med našim ljudstvom, pogodil povsem dobro to ulogo . . .

Naše prepričanje je to, da dan 10. oktobra t. l., ko so prvokrat igrali »Logarjeve« na našem odru, ne ostane brez vpliva na razvoj naše dramatične umetnosti. Eno vsaj je gotovo: odslej nam bodo nemške narodne igre še manj prijale, in lokalizatorji tujih iger bodo imeli poslej še večji križ . . .

Izmed iger, o katerih smo govorili že prejšnja leta, so izvrstno igrali dne 3. oktobra Vrchlickega enodejanko »V Diogenovem sodu«, dne 7. oktobra pa enodejanko »Igra piké«, v kateri je gosp. Inemann izborno rešil svojo težavno ulogo.

II. Operne predstave. Pomlajene intendantce Dramatičnega društva prvi korak je bil, da je odslovlila vse prejšnje operne soliste, ne oziraje se niti na obupne pevce niti na občinstvo, ki je bilo posameznim članom opernega osebja bolj ali manj naklonjeno. Z oziri na gmotno stanje Dramatičnega društva je opravičevala intendantca svoje postopanje, ob takih argumentih, argumentih materialnega blagostanja, pa ni preostalo občinstvu drugo, nego da se je vdalo nadi, da se posreči intendantci dobiti nov ensemble, ki bode morda zopet ugajal njemu pa tudi intendantci, skrbni za denarno ravnotežje Dramatičnega društva.

Obdobje prvega meseca nove sezone smo že prekoračili. Konstatovati je, da se občinstvo zanima za operne predstave; prenapolnjeno gledališče svedoči, da Slovenci radi poslušajo opere. Kdo ve, ne zahajajo li radi tega tako pogostoma v gledališče, da se seznanijo z solisti novinci? Saj je velevažno, bo li občinstvo zadovoljno z novimi pevci, ki mu jih je naklonilo novo vodstvo. Operni ensemble je občinstvu kakor rodovina, s katero mu bo v bodoče občevarati, in s katero bi rado vzdrževalo trajne in prisrčne vezi. In kdor hlepi po novem, temu ponuja sedanja sezona mnogo novega. Izvzemši režiserja in renomiranega baritonista obče priznane veljave, gosp. Jos. Nollija, so vsi drugi solisti novi: dve sopranistinjki, dva tenorja in basist. Le altistinje ni; intendantca je odslovlila laniško izborna altistinjo, ne da bi jo bila nadomestila z drugo.

Kot sopranistinjki tekmujeta gospica Amalija Carneri in gospica Ela Nočmi, prva Poljakinja, druga Čehinja. Vsaka je svoje vrste. Gospica Carneri nadkriljuje gospico Nočmi po zmagovitosti svojega glasu, le-ta se zopet odlikuje po prisrčnosti prirojene ljubeznivosti. Blesteč, visoko in lahko se vzpenjajoč je glas g. Carneri; gladko egalizovan v vseh legah, zveni polno in mogočno; toplo zaokrožen, uspeva s pravišnim, muzikalno korektnim zastavljanjem, kakor mora dramatiški pevkinji. Gospica Nočmi uspešno uveljavlja zvonkost ljubko zabarvanega svojega glasu. Žvrgolenje jasno in čisto čuteče duše je značaj njenega petja, in prisrčnost je znak prikupljive njene prikazni in simpatične njene igre.

Izmed tenoristov hvalimo gospoda Aleksija Desarija kot inteligentnega glasbenika in igralca, polnega temperamenta. S prirojenim talentom izvršuje vloge muzikalno fino; odlikujeta ga pristen občutek in umetniška zavest; kolorit je izrečno lirski, glas pa lepo uglajen in poln simpatičkih akcentov. —

Kot začetnika, ki se bori še z marsikatero težavo, nočemo drugega tenorja, gospoda Antona Lebede, prestrogo soditi. Morda premore večkratno nastopanje zapreke, ki ovirajo glas v višini, in večja rutina mu ojači sedanjost šibkost ter ublaži sedaj še premalo uglajeno zabarvanje.

Basist, gosp. L. Pestkowski, je naopak diametralno nasprotje prejšnjega pevca. Obdarjen s kolosalnim glasom, rabi svoje glasišče virtuosno sprično izredne rutine, ki si jo je pridobil kot starejši pevec. Gosp. Pestkowskega sigurni nastop budi poslušalcu dobrodejno zavest, da se mu ni nič bati, in ga prepriča mahoma, da je gotov uspeh, da sme uživati pevca v nekaljenem miru, kakršnega nam sugerira le umetniški dovršeno proizvajanje.

Z novimi solisti je imela torej intendantca srečo, in nadejati se je prav lepih opernih predstav in zadovoljive sezone, to tembolj, ker je obljubljen bogat in raznovrsten repertoar.

Kot novost je podalo vodstvo v pričetku sezone muzikalno dramo »Glumači« (Pagliaci), kateri je besede i glasbo zložil R. Leoncavallo. Pesnik-skladatelj nam predstavlja dogodbo, ki se je v istini zgodila nekje v Kalabriji. Po snovi svoji sorodna Mascagnijevi operi »Cavalleria rusticana«, se je pojavila ta opera skoro z njo vred šele pred nekolikimi leti na odrih svetovnih oper. Verizem, ki se javlja v obeh, je provzročil veliko hrupa; pisalo se je mnogo in ognjevito za novotine v teh dveh operah, pa tudi zoper nje. Bojevalo se je mnogo, bojevalo se je srdito zoper laški verizem, a takisto navdušeno se je pisalo v prid tej smeri. Neovržna istina pa je, da so se vzdržali kakor »Cavalleria rusticana« tako tudi »Glumači« v repertoarju svetovne opere in da so si pridobili ugled, kakršen je usojen le najboljšim proizvodom umetnosti. Čas le najbolj določiti, je li delo umetniške veljave. Po pravem izrazu človeške radosti, človeške žali se odlikujejo umetniška dela, opravičena je pa zato vsaka smer, bodisi liriška ali veristiška, romantiška ali naturalistiška, dekadentna ali realistiška, da je le delo plod, ki je dozorel pod toplimi žarki, ki sevajo iz duše genijeve.

Take umetniške vrline je pa najti tudi v »Glumačih«. Izraz pristnega, elementarnega, žarnega temperamenta je magiški čar, ki vabi slušatelja k temu delu.

Leoncavallo je kot Italijan melodik, bogat v invenciji, virtuos v harmonskem tvorjenju, zavidanja vreden mojster v ustvarjanju žarko-slikovitega občutja, vabečega pevca, magnetizujučega poslušalca. Njegov orkester, samostojno tvoreč, je tolmač čuvstvanja, ki ga vzbuja dejanje muzikalne drame. V rafinirani instrumentaciji in v bogati figuraciji drevijo orkestrovi zvoki neprestano drug za drugim; orkester je liki duša, ki vztrepetava, zasledujoč razvoj predstavljane drame, v radosti, v žalosti pa se razburkano vznemirja, dokler bolešno ne vzkrikne, ko je najbolj razvneto.

»Glumači« so v letošnji sezoni novost, za katero smo intendantci nemalo hvaležni. Uspeh vzorne uprizoritve in radostni sprejem bodita vodstvu zagotovilo, da je ustreglo ne le občinstvu, marvoč tudi izvršujočemu osebju, ki se je uprizoritve z navdušenjem priprijelo.

Mascagnijeva »Cavalleria rusticana« in Weberjev »Čarostrelec« sta bila dobrodošli ponovitvi že znanega reportarja in sta, uprizorjena po novih opernih močeh, na novo budila zanimanje, ne glede na vrline glasbene vsebine, ki je že obče priznana.

Zaslugo za zadovoljive predstave prvega meseca v sezoni je priznati seveda pred vsem kapelniku g. Benišku, ki uspešno vodi sedaj že nekaj let slovensko opero z rutino in s smelo odločnostjo; da ne bi je on tako srečno in dobro vodil, nikakor ne bi mogla uspevati, ker je naše gledališče premalo denarno podkrepjeno.

Gospodu Benišku pospešuje letos umetniško stremljenje pomnožen in marljiv zbor, ki se odlikuje posebno s tenorjem. —oc—

Hrvatski narod. Knjiga za pouku, hrvatskom seljaku poklanja Ivan Nep. Jemeršić, župnik grubišnopoljski. II. izdanje, Zagreb 1899, tiskom A. Scholza, VI + 538 str. 1 for. 20 novč., po pošti 15 novč. več. Pisatelj in založnik je vsem Slovencem dobro znan po svojem delu »Majka in radu za Boga i Hrvatsku«, katero je za Slovenke priredil S. Gregorčič ml. Tu navedeno II. izdanje je pravzaprav prvo, ker prvi odtisk je zaplenilo kr. državno pravdnništvo v Zagrebu. Vsega vkup so bile zaplenjene tri tiskane pole. Zlasti od l. 1848. dalje je konfiskator kar podolgoma in poprek črtal brez usmiljenja. Pisatelju so pretili celo z zaporom in mu poudarjali: »Tega in tega narodu ni treba znati; učite ga raje, kako se sađi krompir, da mu bo sedaj pomagala hrvaška zavest« itd. Na str. 492. prve izdaje so zaplenili 13 vrstic; na str. 529. imena sedaj živečih boriteljev za hrvaško pravo po raznih hrvaških zemljah; na str. 530. vse oporbene (opozicionalne) male in velike liste. Tako je morala marsikatera bridka resnica ostati zakrita s kopreno, in mnoge slike so zato nejasne. Cenzura ni pustila nič več izpremeniti in nič dodajati, ampak zaplenjena mesta samo s črticami (— — —) označiti.

Jemeršičevo knjigo preveva skozinskoz najčistejša ljubezen do naroda. Pisana je z navdušenjem za narodove blaginje, in ker govori od srca, najde tudi pot do narodovega srca. Slog je prav lahek, vsakemu umeven, tudi najprostejšemu seljaku. Tu ne najdeš nič govorniškega lepotečja, nič puhlo donečih fraz, vse je dobro premišljeno, jasno obrisano, živo čuteno in s srčno krvjo pisano, kakor sploh vsa poprejšnja Jemeršičeva dela. (Poleg že omenjene »Majke« je izdal tudi knjigo: »Bog i Hrvatska, ili ozbiljne misli za vjeru i domovinu«.)

Knjiga ima dva dela: manjši zemljepisni del (str. 7.—112.) ter mnogo obsežnejši kulturno-zgodovinski in politični del (113.—492. str.). Temu je dodan še pogled na sedanost in ozir na bodočnost (str. 493.—531.), n. pr. katera je prava politika na Hrvaškem, koga je treba »birati v sabor,« kako poučevati svojo deco itd. Ker je knjiga spisana za prosti narod, ki se ni mnogo učil po šolah, zato začenja vedno s temeljnimi pojmi, n. pr. o preteklosti človeštva, o postanku narodne izobrazbe in njeni moči, o evropskih narodih sploh, zlasti pa o Slovanih in še posebej o Hrvatih. Zemljepis Hrvaške je kaj pregleden in lahko razumljiv tudi brez karte. Zlasti lepo so naslikani razni pogledi (razgledi), n. pr. z Zagrebske gore, z Ivančice, s Kiteka, z Učke, z Velebita, Dinare, Orjena itd. Pri poslednjem je opisana Boka Kotorska in Črna gora.

Ker hoče biti knjiga pred vsem poljudna, zato je ne smemo soditi z učenjaškega stališča, in izpregledati ji moramo tudi kake rodoljubne zanos, ki se morda ne ujemajo popolnoma z zgodovinsko resnico, ali pa katere bi pisatelj

drugih narodov drugače oceniti (primeri bitko na Grobniškem polju). Očitnega zavijanja ali pretiravanja pa v knjigi ne najdeš. Tupatam se nahaja pač tudi kaka pomota, n. pr. na str. 48., da se pri Novigradu izliva Marica (mesto: Mirna), na str. 49. bi morala biti pisana »rieka kod Dubrovnika« z velikim R, ker je tu lastno ime; na str. 53. bi moral biti omenjen med hrvaškimi zalivi tudi Kvarner; na str. 57. ni omenjeno, da je Pazin »glavni grad v Istri« itd.

Jemersičeva knjiga je eminentno praktične vrednosti ne le za vsakega Hrvata, nego tudi za vse prijatelje hrvaškega naroda. Slovence bo zanimala zlasti novejša hrvaška zgodovina, ki obsega več nego polovico vse knjige, n. pr. Borba Hrvatov proti Madjarom od l. 1792. naprej. Zelo poučno je V. poglavje o hrvaški naobrazenosti in književnosti in še posebej oddelček o lirizmu (str. 352.—401.). VI. poglavje o hrvaškem državnem pravu je bolj polemično, zlasti od l. 1866. naprej, pa je potrebno, da neti individualno zavest med narodom. Pa saj je tudi Slovencem potrebno, da se pouče o »hrvaškem saboru«, o svobodnih novinah, o odvisnosti hrvaških uradnikov itd.

Iz tega vsakdo lahko spozna, da je Jemersičeva knjiga tudi za Slovence zelo poučna in celo potrebna tistim, ki večkrat s Hrvati občujejo. Prepričan sem torej, da tudi Slovenci prav radi po njej sežejo, in upam, da jim je ni treba še dalje priporočati. Željal bi le, da bi se tudi med Slovenci pojavil prav kmalu tak popularen pisatelj, ki bi znal tako jedrnatu in tako mikavno opisati naše demovine, kakor je Jemersič hrvaško. S. R.

Hrvatske narodne pjesme. Skupila i izdala Matica hrvatska. Odio prvi. Junačke pjesme (Muhamedovske). Knjiga treća. Zagreb. 1896. Tisak K. Albrechta. (Jos. Wittassek). V. 8°. 672 str.

Očkar je bil Vuk Štefanović Karadžić izdal srbske narodne pesmi, ki so raznesle slavo srbskega narodnega pesništva po vsem civilizovanem svetu, so izdali mnogobrojni srbski in hrvaški zbiratelji narodnih umotvorin debele in tanke knjige, polne pesniškega blaga, in vendar je kazno, da so vrela tega narodnega pesništva neizčrpana. Hrvatska Matica je podvzela ogromno delo, izdavati narodno blago, ki ni še nikjer tiskano. Pri tem jo je vodila misel, podati hrvaškemu narodu lepo knjigo, s katero se bode pa mogel okoristiti tudi učeni svet. Zamolčati nočemo, da jo je vodila pri tem podjetju tudi želja, priboriti hrvaškemu imenu ono slavo, katero je pridavilo Vukeyvo izdanje imenu srbskemu. Matica hrvaška je izdala dosedaj tri debele knjige junaških pesmi, ali te pesmi so le majhen del ogromnega gradiva, katero hrani Matica v svojem arhivu učinkom na znanstvene uporabe.

Leta 1887. in 1888. je pridobila Matica hrvaška tudi bosenske muhamedovce za nabiranje narodnih pesmi, in izberok tega gradiva ponuja ravnokar razposlani tretji zvezek narodnih epskih pesmi. V predgovoru je orisan s kratkimi potezami povest tega zbiranja, ki je pribrało 320 muhamedovskih pesmi (290 junaških, 30 ženskih) v 255.000 stihih. Štiri pesmi imajo po več nego 3000 do 4000 stihov. Zatem so prikazani pevci — 17 jih je — in štiri spoznaš lahko po licu, ker ima knjiga štiri podobe: Mehmeda Kolak-Kolakovića, Saika Vojniković-Pesića, Ibra Topića in Bećira Islamovića. Od XXXIV. — LVI. strani so opisane pesmi po njih vsebini, jeziku in estetiški vrednosti. — Potem je natisnjeno 25 celih pesmi (1.—548. str.), v dodatku pa onoliko enakeimnih poglavij, v katerih so zgodovinske beležke in v izvadku vsebine drugih podobnih pesmi in varijante. — Natiskanih je vse skup 25 celih, 31 v izvadku, in 24 jih

je v dodatku samo omenjenih. — Vse hvale vreden je »Tolmač turških in inih nepoznanih besed«, kjer je vsaka turška beseda, katerih seveda v muhamedovskih pesmih vse mrgoli, razložena in tako užitek teh pesmi omogočen tudi onim, ki jim turške besede niso znane. Saj so celo krščanske pesmi srbske in hrvaške, pa celo prozajske knjige, tako polne turških tujih besed, da preplašijo čitatelja, ki bi inače rad užival lepo knjigo v lepem jeziku.

Kot kuriozum navajam iz tolmača besedo »Kranjac -njca«, kakor vlah, obćenito ime m. kristjan, kaur brez razlike cerkve in narodnosti; zato: kranjci principovci (= vojaki princa Evgenija), ungujurovci (= Ogri). Pri Karabegoviću je Kranjec ono, kar »Nemec« itd.; Kranjad, -i, Kranjadija, -e skupno ime od Kranjec; kranjska zemlja, v kateri Kranjci, t. j. kristjani prebivajo. — Iz tega se vidi, da so muhamedovskim Bosancem »Kranjci« = Švabe, t. j. kristjani brez razlike narodnosti. Tudi Srbom rabi ime »Kranjac« pogrдно in znači vsakega tujca. Bližnji Hrvatje imenujejo vsakega prekohrvaškega Slovenca »Kranjca«, in šele pri Slovencih dobiva ime »Kranjec« značenje stanovnika kronovine kranjske. Za značenje »Kranjca = Nemca« se spominjam, da je l. 1870., ko je bila vojska med Nemci in Francozi, nekdo poročal iz Hrvaške, ako se ne motim v »Slov. Narodu«, da ga je vprašal neki seljak: »Je li istina, da se Kranjci tuku s Francozi?« Ta različni geografski obseg imena »Kranjec« me spominja na slično omejitvev imena »Dolenjec«. Obćenito imenujemo »Dolenjce« vse Kranjce južno od Ljubljane, a čim niže greš, tem bolj se krči geografski obseg tega imena, ker se vsi branijo biti Dolenjci in imenujejo vsi tako samo one, ki žive niže od njih proti jugu.

R. P.

Objavljenje, spjevao Milivoj Strahinić. Dio I. Rijeka. Tiskarski i litografski zavod Emidija Mohovića nakladnika. 1899. 8°. Ta prvi del »Objavljenja« je izšel vprvič v dubrovniškem »Slovincu« l. 1883. v cirilici, sedaj pa ga je izdal pesnik v latinici, razširil in izgledil. Celo delo stoji na Reki 3 gld., izven Reke 3 gld. 60 kr. Vse knjigarnice sprejemajo naročila. Knjiga je posvečena dru. Peru Čingriji. Pesem je spevana v tercinah ter je didaktične naravi. Jezik lep, gladek in lahko umljiv, vsebina zanimiva. V obliki Dantejeve »Božanske komedije« se opeva zgodovina Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bolgarov.

R. P.

Petritzeva »Zbirka slovenskih narodnih pesmi za citre« je izšla v zalogi J. Giontinija v Ljubljani v 3 ličnih zvezkih po 60 kr. Vsak zvezek obsega 10 slovenskih narodnih pesmi, prirejenih prav čedno za igro na citrah. Vsaki pesmi je podloženo besedilo. S to zbirko so dobili citraši to, kar so klaviristi pred kratkim dobili z Gerbičevio zbirko slovenskih narodnih pesmi: vrsto narodnega blaga za svoj instrument. Ker so vse pesmi plemenite vrednosti, služi zbirka v diko naši narodni pesmi, in zato bo vsedkar in povsod dobrodošla. Lepi ti trije zvezki razširijo in utrdijo ljubezen do domače glasbe; in zato jih priporočamo toplo vsakemu, tudi razvajanemu tujcu.

